

**HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU**

OPINNÄYTETYÖ

**Nuorten palautetta ja ajatuksia 4H-yrittäjyydestä,
työelämästä ja kansainvälisyydestä**

Vaikuttavuusarviointi Yritetään Yhdessä -hankkeelle

Ida Busk

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

5 / 2018

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Ida Busk	Sivumäärä 40 ja 6 liitesivua
Työn nimi Nuorten palautetta ja ajatuksia 4H-yrittäjyydestä, työelämästä ja kansainvälisyydestä: Vainkuttavuusarviointi Yritetään Yhdessä -hankkeelle	
Ohjaava(t) opettaja(t) Satu Riikonen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Yritetään Yhdessä –hanke, Kari Keuru	
Tiivistelmä <p>Tässä opinnäytetyössä arvioitiin Pohjois-Karjalan alueella toimineen Yritetään Yhdessä –hankkeen vaikuttavuutta keräämällä tietoa hankkeeseen osallistuneiden nuorten oppimiskokemuksista. Hankkeessa luotiin yrittäjyysvalmennusmalli, jonka asteittain vaikeutuviin ryhmäprosesseihin osallistuessaan nuoret pääsivät kokeilemaan yrittäjänä toimimista. Tässä opinnäytetyössä keskityn selvittämään etenkin sitä, millaisia asioita nuoret tunnistavat oppineensa.</p> <p>Tietoa nuorten kokemuksista kerättiin haastattelemalla kuutta hankkeeseen aktiivisesti osallistunutta nuorta. Teemahaastattelun teemat koskivat suoraa palautetta hankkeen toimenpiteistä, 4H-yrittäjyyttä ja työelämävalmiuksia, tulevaisuutta ja hankkeen puitteissa järjestettyä matkaa Tansaniaan. Haastattelulla selvitettiin, millaisia asioita nuoret tunnistivat hankkeessa oppineensa ja millaisia hyötyjä he kokivat saaneensa. Haastattelujen lisäksi työssä testattiin Turun yliopiston tulevaisuuden tutkimuksen laitoksen hankkeistaan koostamaa ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmää kehittämistyön menetelmänä.</p> <p>Haastateltavat tunnistivat saaneensa hankkeesta monenlaisia hyötyjä ja hanke sai heiltä paljon kiitosta. Haastateltavat kokivat hankkeessa olemisen itselleen hyödylliseksi ja tunnistivat hankkeessa saamiensa kokemusten olevan arvokasta. Kokemus yrittäjyydestä näyttäytyi merkityksellisenä ja nuoret olivat ylpeitä oppimistaan asioista. ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” –menetelmän perusteella selvisi, että hankkeessa mukana olleet nuoret suhtautuvat tulevaisuuteensa positiivisesti ja he kokevat voivansa vaikuttaa siihen. Tiedon perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista sanoa, onko tulevaisuudenusko syntynyt hankkeessa mukana olemisen seurauksena vai onko hankkeeseen hakeutunut nuoria, jotka suhtautuivat tulevaisuutensa luottavaisesti jo etukäteen. Haastateltavat tunnistivat kuitenkin saaneensa hankkeessa monenlaisia oppimiskokemuksia etenkin vuorovaikutustaitoihin liittyen. Tämän perusteella on syytä olettaa, että nuoret ovat todella saaneet lisää työelämävalmiuksia ollessaan mukana hankkeessa.</p> <p>Tämän opinnäytetyön kehittämistyön tuloksista tehdään käyttökelpoinen ja helposti levitettävä popula-risointi, johon kootaan keskeisimmät nuorten esiin tuomat oppimiskokemukset. Hanke voi käyttää tuo-tosta parhaaksi katsomallaan tavalla ja siitä voivat hyötyä erityisesti esimerkiksi muut vastaavanlaiset hankkeet, joissa ollaan kiinnostuneita dokumentoimaan ja hyödyntämään nuorten kokemuksia ja pa-lautetta. Nuorten kokemusten tarkastelun perusteella näyttäisi siltä, että hankkeessa kehitetty yrittä-jyysvalmennusmalli vaikuttaa sopivan hyvin erityisesti yleisten työelämävalmiuksien oppimiseen ja työkokemuksen saamiseen.</p>	
Asiasanat Yrittäjyyskasvatus, työelämävalmiudet, tekemällä oppiminen, nonformaali oppiminen, oppi-miskokemus, Suomen 4H-liitto	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Civic Activities and Youth Work, Bachelor's Degree

ABSTRACT

Author Ida Busk	Number of Pages 40 and 6 attachments
Title Young people's feedback and thoughts on 4H-entrepreneurship, work and internationality. An assessment of impact for <i>Let's have an enterprise together</i> project.	
Supervisor(s) Senior Lecturer Satu Riikonen	
Subscriber and/or Mentor <i>Let's have an enterprise together</i> project, Project Manager Kari Keuru	
<p>Abstract</p> <p>The objective of this thesis was to explore young people's, thoughts about the project they had participated in. The other objective was to study their learning experiences and the recognition of their learning outcomes during their time with the project, with the help of business coaches and their group projects; how they have perceived the entrepreneurial ways of working through group processes that gradually become more challenging in nature. The project's target group was the youth under 28 years of age and the interviewees were from 18–27 years of age.</p> <p>The theoretical section of this thesis explores non-formal learning, lifelong learning, 4H-entrepreneurship, readiness for working life and the sense of involvement. The empirical part of this thesis consists mainly of semi-structured interviews. Qualitative data was collected using semi-structured interview from six participants who participated actively to the project. The themes of the interview were their experiences in the project and feedback about the project, entrepreneurship and readiness for work, internationality and the project-related trip to Tanzania and their thoughts about their future. To find out more about the faith participants had in their own future, an exercise called "Statements about personal future" was used. The recorded interviews were transcribed and the desired data was extracted from the data with qualitative content analysis.</p> <p>The majority of participants stated that had learned many useful skills during the time they had spent in the "Let's have an enterprise together" project. The participants gave positive feedback to the project and its activities. They felt that their activities at the project were valuable and meaningful. The results of the "Statements about personal future" suggests that in general the participants had a positive outlook in their own future and that they felt that they could have an impact in it. This result suggests that they have a sense of involvement, although it is possible they have been feeling that way already before the project.</p> <p>However, the interviewees recognized and described a great number of learning experiences they had had, so it can be assumed that the project has had an impact to their working life readiness and learning. The final product of this thesis is a convenient popularization of the results. The product should be easy to approach and to spread. It can be useful for other similar projects that are interested in documenting and utilizing young people's experiences and feedback in their work. The team-based entrepreneurship coaching model, that was developed in this project, seems to be a good way to encourage young people to try entrepreneurship and empower them. Suggested further research is required to find out how the participants reflect their learning experiences later in their life.</p>	
Keywords Entrepreneurship education, working life readiness, learning by doing, non-formal learning, learning experience, The Finnish 4H Organisation	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 YRITETÄÄN YHDESSÄ -HANKE	7
3 TIETOPERUSTA	10
3.1 Nonformaali oppiminen ja elinikäinen oppiminen	10
3.2 Työelämävalmiudet ja 4H-yrittäjyys	12
3.3 Muut keskeiset käsitteet	15
4 MENETELMÄT	18
4.1 Teemahaastattelu kuudelle hankkeessa aktiivisesti mukana olleille	19
4.2 "Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta" -menetelmä	22
4.3 Aineiston analysointimenetelmät	24
5 AINEISTON ANALYSOITI JA TULOKSET	27
5.1 Mitä nuoret ovat oppineet ja millaista palautetta he halusivat antaa?	28
5.2 Matka Tansaniaan oli unohtumaton elämys	30
5.3 Tulevaisuus näyttää valoisalta	32
5.4 Tulosten yhteenveto	36
6 TUOTOS	37
7 YHTEENVETO	38
LÄHTEET	41
LIITTEET	44

1 JOHDANTO

Muuttuvassa työelämässä tarvitaan monenlaisia taitoja. Nuorten ajatukset yrittäjyydestä ja työelämävalmiuksista ovat kiinnostava ja ajankohtainen aihe. Muuttuvassa työelämässä tarvitaan monenlaisia valmiuksia. Vaikka tulevaisuutta ei pystytä ennustamaan täysin, on mahdollista määritellä valmiuksia, joista jokainen tulee hyötymään tulevaisuudessa. Vuoden 2019 Nuorisobarometrin teemaksi on valittu työelämä ja yrittäjyys (Valtion nuorisoneuvosto 2018). Työelämään pääsy on tärkeää, koska töissä käyminen on tärkeä osa elämää. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) mukaan työttömyys aiheuttaa monenlaisia ongelmia yksilön hyvinvoinnille ja terveydelle. Työttömyys aiheuttaa myös osattomuutta ja ulkopuolisuuden tunnetta. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret eivät ole tyytyväisiä omaan elämäänsä ja heidän huono-osaisuutensa syvyyttä ja kokonaisvaltaisuutta kuvattiin hätkähdyttäväksi vuoden 2107 Nuorisobarometrin erillisotannassa (Gretschel & Myllyniemi 2017, 4).

Nuorten työllistymistä voi edistää monin keinoin, esimerkiksi heidän työelämävalmiuksiaan parantamalla. Käytännön ja kokeilun avulla oppiminen aidoissa työelämätilanteissa haastaa ja palkitsee nuorta. Aina sopivaa työpaikkaa ei kuitenkaan ole tarjolla ja harjoitusta on saatava mulla keinoilla. Yhdenlaisen ikkunan työelämään tarjoaa Suomen 4H-liitto. He tarjoavat nuorille jäsenilleen mahdollisuuden kokeilla yrittäjyyttä kesätyönä tai pidempiaikaisena harrastuksena nuorta itseään kiinnostavan asian parissa (Suomen 4H-liitto 2018a). Kesäyrittäjyyttä tuotiin esiin Turussa 18.4.2018 järjestetyillä RekryExpo-messuilla (Hytinen 2018).

Pohjois-Karjalassa 4H-yrittäjäksi lähtemistä on helpotettu Yritetään Yhdessä -hankkeen avulla. Osallistujat saavat oman yrittäjyysvalmentajan ja pääset kokeilemaan yrittäjyyttä ryhmässä (Yritetään Yhdessä 2015, 2). Tässä opinnäytetyössä tarkoitukseni on selvittää, miten yrittäjyysvalmennukseen osallistuneet nuoret ovat hyötynet hankkeen järjestämästä toiminnasta. Hankkeen toteuttaman yrittäjyyskasvatuksen vaikuttavuutta arvioidakseni selvitän, mitä nuoret kokevat saaneensa hankkeelta, millaisia asioita he tunnistavat oppineensa ja millaista palautetta he haluavat antaa. Selvitän hankkeen vaikutuksia perehtymällä siihen, millaisia asioita nuoret tunnistavat hankkeessa oppineensa työelämävalmiuksiin ja yrittäjyyteen liittyen. Tä-

män opinnäytetyön avulla kehitän ja testaen vaikuttavuuden arvioinnin menetelmää, jonka avulla nuorten omat kokemukset saadaan näkyviksi. Perehdyn nuorten oppimisiin asioihin haastattelemalla kuutta hankkeessa aktiivisesti mukana ollutta nuorta hankkeen puitteissa järjestetyn Tansanian matkan aikana. Lisäksi testaen, miten ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta”-menetelmä sopii keräämään tietoa hankkeen nuorten tulevaisuudenuskosta.

Tulevaisuudenusko ei ole varsinainen työelämävalmius, mutta ilman sitä elämä ei ole mielekäästä. Nuorisotutkimusseura uutisoi nuorten tulevaisuudenkuvan olevan aiempaa synkempi (Myllyniemi 2017a). Kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa suojaa niin nuoria kuin aikuisiakin merkityksettömyyden tunteelta (Myllyniemi 2017b, 36). Jos kokee, ettei omaan tulevaisuuteensa voi vaikuttaa, ei tunnu kannattavalta panostaa omaan kehitykseensä ja nähdä vaivaa esimerkiksi oman työllistymisen edistämiseksi. Jos parempaa huomista ei ole luvassa, miksi yrittää?

2 YRITETÄÄN YHDESSÄ -HANKE

Tämän opinnäytetyön tilaaja on Pohjois-Karjalan alueella toteutettu kaksivuotinen Yritetään Yhdessä -hanke. Hankkeen tavoitteena on ollut luoda yrittäjyysvalmennuksen malli, jonka myötä nuoret ”oppivat yrittäjämäisen työtavan ja työllistyvät maakunnassa joko oman yrityksen kautta tai kohonneiden työelämävalmiuksien myötä toisessa yrityksessä” (Yritetään Yhdessä 2015, 2–5). Hankkeen tavoitteena on ollut edistää nuorten työllistymismahdollisuuksia alueella, jossa työllisyystilanne on poikkeuksellisen huono. Maakunnan työttömyystilasto on Suomen synkin. Pohjois-Karjalan työllisyyskatsausten mukaan tammikuussa 2016 työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 18 %. Helmikuussa 2018 työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta on laskenut, mutta määrä on edelleen Suomen korkein, 15,1 %. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016; 2018a).

Humanistisen ammattikorkeakoulun hankekumppanina toimivan Suomen 4H-liiton 4H-yrittäjyystoiminta tarjoaa alle 28-vuotiaille jäsenilleen mahdollisuuden kokeilla yrittäjyyttä, esimerkiksi kesäyrittäjänä (Suomen 4H-liitto 2018b). Yritetään Yhdessä -hanke on koonnut yhteen yrittäjyydestä kiinnostuneita nuoria ja mahdollistanut sen, että kenenkään ei tarvitse kohdata yrittäjyyden haasteita yksin (Yritetään Yhdessä 2015, 2). Yritetään Yhdessä -hankkeen toteutumisen on rahoituksellaan mahdollistanut Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja hankkeen rahoitus saatiin Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020 Suomen rakennerahasto -ohjelmasta. Hanke kuuluu toimintalinjaan 4. Koulutus, ammattitaito ja elinikäinen oppiminen, ja sen erityistavoitteena on 9.1 Siirtymävaiheita ja koulutuksellista tasa-arvoa tukevien palveluiden tuottaminen (Yritetään Yhdessä 2015, 2).

Toimintalinjan tarkoituksena on helpottaa esimerkiksi nuorten pääsyä työelämään (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018b; Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja osallisuusasioiden pääosasto 2015b). Suomessa Euroopan sosiaalirahasto pyrkii edistämään rahoittamiensa hankkeiden kautta esimerkiksi työllisyyttä ja osallisuutta (Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja osallisuusasioiden pääosasto 2015a). Monet ESR-rahoitetut hankkeet edistävät esimerkiksi työntekijöiden työelämävalmiuksien kehittymistä heidän sopeutumiskykyään ja elinikäistä oppimistaan mahdollistamalla

(Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja osallisuusasioiden pääosasto 2015b).

Opinnäytetyön tilaaja toivoi minun keräävän tietoa siitä, millaista palautetta nuoret halusivat hankkeesta antaa. Tämän työn keskeisin aineisto tulee keskittymään siihen, millaisia yrittäjyys- ja työelämävalmiuksia hankkeessa mukana olleet nuoret tunnistavat oppineensa, millaista palautetta he haluavat antaa hankkeen toimenpiteistä ja miten he suhtautuvat omaan henkilökohtaiseen tulevaisuuteensa.

Tulevaisuudenusko ja yrittäjyys- ja työelämävalmiuksien kehittyminen edistävät nuorten työllistymismahdollisuuksia. Hankkeen tavoitteena on ollut parantaa nuorten työllistymismahdollisuuksia, eli jos nuorten taidot ovat kehittyneet ja he suhtautuvat tulevaisuuteensa luottavaisin mielin, ovat heidän työllistymismahdollisuutensaakin aiempaa paremmat ja hankkeen voi katsoa onnistuneen tavoitteessaan. Tässä työssä arvioin hankkeen vaikutuksia perehtymällä siihen, mitä nuoret tunnistavat oppineensa ja tätä kautta arvioimalla sitä, miten he ovat hankkeesta hyötäneet.

Tämän työn tarkoituksena on tuottaa kooste hankkeessa mukana olleiden nuorten kokemuksista ja tuoda hankkeen loppuraporttiin tietoa siitä, mitä he haluavat sanoa. Keräsin palautetta haastattelemalla kuutta hankkeessa aktiivisesti mukana ollutta nuorta hankkeen puitteissa toteutetulla matkalla Tansaniaan. Näin haastattelut on mahdollista hoitaa sujuvasti. Haastattelusta saatua tietoa nuorten tulevaisuudenuskosta täydennän ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmällä. Tämä vaikuttavuutta arvioiva työ vastaa kysymykseen ”Miten nuoret ovat hyötäneet hankkeesta?” ja tätä tarkentaa ”Millaisia asioita hankkeen nuoret tunnistavat oppineensa?” eli tunnistavatko nuoret nonformaalin oppimisen tuloksia. Nonformaali oppiminen sijoittuu formaalin kouluoppimisen ja informaalin arkioppimisen välimaastoon. Se on suunnitelmallisempaa kuin arjessa tapahtuva oppiminen ja vapaamuotoisempaa kuin tutkintoon tähtäävä, virallisen instituution tarjoama formaali koulutus. Tätä käsitettä avaan lisää seuraavassa luvussa.

Keskeisiksi oppimisen aiheiksi nostin työelämävalmiudet ja yrittäjyyden. Lisäsin mukaan tulevaisuusteeman, koska tulevaisuudenusko on tärkeä työelämätaito ja mahdollistaa elinikäisen oppimisen. Erityisesti nuoren työntekijän on hyödyllistä tunnistaa omia oppimiskokemuksiaan. Koska ulkopuolelta tulevaa näyttöä osaamisesta ei ole

kertynyt samalla tavalla kuin kokeneemmalla työntekijällä, on esimerkiksi työhaastattelussa pystyttävä kertomaan osaamisestaan monipuolisesti, vaikka työkokemusta on vielä vähän. Tällä opinnäytetyöllä kerään osallistujien palautetta ja tietoa oppimiskokemuksista, joita nuoret ovat yrittäjyysvalmennuksessa nonformaalin oppimisen kautta saaneet.

3 TIETOPERUSTA

Seuraavassa esittelen aiheeseeni liittyvät keskeiset käsitteet ja niiden tietoperustan. Tämän opinnäytetyön kannalta keskeisiä käsitteitä ovat yrittäjyyskasvatus, 4H-yrittäjyys, työelämävalmiudet, tulevaisuudenusko, itseluottamus, globaalikasvatus, osallisuuden edistäminen, sosiaalinen vahvistaminen ja elinikäinen oppiminen. Nämä kaikki keskeiset käsitteet liittyvät hankkeen toimenpiteiden toteutustavan myötä nonformaaliin oppimiseen, josta kerron seuraavaksi lisää.

3.1 Nonformaali oppiminen ja elinikäinen oppiminen

Nonformaali oppiminen on tärkeä ja ajankohtainen aihe, jonka puitteissa suuri osa nuorisotyöstä tehdään. Nuorisotyössä tapahtuvan nonformaalin oppimisen näkyväksi tekemisestä kirjoitettiin esimerkiksi Nuorisotyö-lehdessä (Höylä 2016, 18–21). Nonformaaliin oppimiseen liittyvät keskeisesti käsitteet informaalista arkioppimisesta ja formaalista tutkintoon johtavasta kouluopetuksesta. Nonformaali oppiminen sijoittuu näiden kahden välimaastoon. Helsingin kaupungin entisen nuorisotoimenjohtajan, dosentti Lasse Siuralan (2004, 7–8) mukaan nonformaali oppiminen voidaan nähdä formaalille kouluopetukselle vastakkaisena tai täydentävänä lähestymistapana oppimiseen. Hänen mukaansa nonformaali oppiminen tulee erottaa jokapäiväisessä elämässä tapahtuvasta informaalista oppimisesta, mutta nonformaalin oppimisen tarkka määrittely on haasteellista. Formaalia oppimista tuottavaan kouluopetukseen verrattuna nonformaali oppiminen on oppijakeskeistä, vapaaehtoisuuteen ja todellisiin elämäntilanteisiin perustuvaa oppimista.

Professorit Rinne, Kivirauma ja Lehtinen (2004, 82) määrittelevät informaalien oppimisen satunnaisoppimiseksi, joka voi olla esimerkiksi kokeilun kautta oppimista. Kokeilemalla oppiminen on ollut keskeinen osa Yritetään Yhdessä -hankkeen osallistujilleen tarjoamaa yrittäjyysvalmennusta. Hankkeen järjestämä toiminta on kuitenkin ollut suunnitelmallista eikä satunnaista tai sattumalta arjessa tapahtuvaa informaalista oppimista. Hankkeen toiminta ei ole ollut formaalia kouluopetusta, joten se on monen muun nuorisotyön muodon tapaan osallistujiensa nonformaalia oppimista edistävää.

Tilastokeskus (2018a) määrittelee nonformaalin koulutuksen kurssimuotoisuuden kautta. Sen mukaan nonformaalia koulutusta voivat olla esimerkiksi työhön tai harrastukseen liittyvät kurssit, kuten työnantajan järjestämä henkilöstökoulutus, autokoulu tai kansalaisopiston järjestämä kielikurssi. Määritelmässä tulee esiin nonformaalin koulutuksen suunnitelmallisuus. Nonformaalissa koulutuksessa tapahtuu siis nonformaalia oppimista, jota tässä opinnäytetyössä käsitellään.

Lähikäsitteiksi nonformaalille koulutukselle Tilastokeskus (2018a) määrittelee muun muassa formaalin koulutuksen ja informaalin opiskelun. Formaali koulutus määritellään osallistumiseksi tutkintoon johtavaan koulutukseen, jota tarjoaa koulujärjestelmään kuuluva oppilaitos. Näitä ovat peruskoulut, toisen asteen oppilaitokset ja korkeakoulut (Tilastokeskus 2018b). Toisin kuin formaalista ja nonformaalista opiskelusta, informaalista opiskelusta vastaa vain oppija itse. Opiskelua ei mahdollista mikään organisaatio (Tilastokeskus 2018c) ja oppimista voi tapahtua missä tahansa oppijan arjessa.

Nonformaalin tai informaalin oppimisen käsitteiden kanssa samoissa teksteissä näkee käytettävän myös elinikäisen oppimisen käsitettä. Esimerkiksi Tilastokeskus (2018d) määrittelee elinikäisen oppimisen lähikäsitteiksi aiemmin mainitun informaalin opiskelun, nonformaalin koulutuksen ja formaalin koulutuksen. Arkipäivän oppimisen ja elinikäisen oppimisen läheisyyttä keskenään pohditaan myös esimerkiksi elinikäistä oppimista arvioitaessa (Lehtinen 2003). Molemmat määrittelevät elinikäisen oppimisen oppimiseksi, jota tapahtuu koko henkilön eliniän ajan kaikilla elämän osa-alueilla.

Tässä työssä tarkoitan nonformaalilla oppimisella hankkeeseen osallistuneiden nuorten oppimiskokemuksia hankkeen järjestämässä toiminnassa, koska olen kiinnostunut siitä, millaisia oppimiskokemuksia nuoret haluavat tuoda esiin. Toiminta ei ole ollut tarkkaan rajattua kurssia muistuttavaa, mutta sisällöt ovat tavoitteellisia ja suunniteltuja. Lisäksi nonformaalista oppimisympäristöstä kertoo se, että siitä ei vastaa formaali koulujärjestelmään kuuluva organisaatio tai pelkästään oppija itse.

Formaalin oppimisen kautta opituista asioista saa palautetta ja arvosanan, mutta nonformaalin oppimisen tapauksessa oppijalla itsellään on enemmän vapautta ja

vastuuta oppimisensa suhteen. Hankkeen toiminta on ollut osallistujille vapaaehtoista ja harrastuksenomaista toimintaa, joka ei ole liittynyt tutkintoon johtavaan opiskeluun virallisessa oppilaitoksessa. Se on suunnitelmallisempaa kuin arjessa tapahtuva oppiminen ja vapaamuotoisempaa kuin formaali oppiminen.

3.2 Työelämävalmiudet ja 4H-yrittäjyys

Yritetään Yhdessä -hankkeessa on pyritty edistämään nuorten työelämävalmiuksia yrittäjyyskasvatuksen keinoin. Näitä molempia voidaan lähestyä monenlaisista näkökulmista ja ne muodostavat olennaisen osa tämän opinnäytetyön tietoperustaa. Psykologi Reijo A. Kauppila (2005, 159-161) tuo esiin vuorovaikutustaitojen suuren merkityksen työelämässä menestymiseen. Sosiaalisesti taitavan työntekijän on hänen mukaansa pystyttävä asettumaan toisen asemaan ja pystyttävä ilmaisemaan eriäviäkin mielipiteitä rakentavasti.

Kauppilan mukaan sosiaalisten taitojen puute aiheuttaa työttömyyttä ja syrjäytymistä. Työelämässä on kohdattava monenlaisia vaativia vuorovaikutustilanteita, ja jos toiminta näissä tilanteissa tuottaa vaikeuksia, työelämään pääsy tai siellä pysyminen voi olla haasteellista. Kyky työskennellä ryhmässä vaatii myös sosiaalisia taitoja. Vuorovaikutusta ja sosiaalisia tilanteita harjoittelemalla on siis mahdollista edistää osallisuutta. Kauppilan (2005, 161) nostaa esiin myös tekemällä oppimisen. Hänen mukaansa todellisissa työelämätilanteissa opitaan parhaimmin niiden vaatimat todelliset taidot. Tulkitsen tämän niin, että työelämän sosiaalisia taitoja opeteltaessa tekemällä oppiminen todellisessa työympäristössä on paljon tehokkaampaa kuin esimerkiksi simuloitu tai kuvitteellinen tilanne.

Kauppila (2005, 160) tuo esiin monia sellaisia taitoja, jotka edistävät työelämässä pärjäämistä ja yhteistyötaitoja. Hänen mukaansa sosiaalisesti taitavan työntekijän on esimerkiksi tärkeää pystyä pyytämään apua sitä tarvitessaan, pystyä työskentelemään sekä itsenäisesti että ryhmässä, ymmärtää toisten näkökulmia ja osoittaa se heille, antaa muille tukea ja rakentavaa palautetta, pyytää itse apua sekä kestää vastoinkäymisiä ja pettymyksiä.

Myös Arola (2017, 4-7) tuo esiin sosiaalisten taitojen mukanaan tuoman sopeutumiskykyisyyden. Teoksessa painotetaan sosiaalisten taitojen merkitystä tärkeinä työelämävalmiuksina. Tärkeiksi työelämävalmiuksiksi mainitaan myös itsetuntemus, yhdessä tekeminen, verkostoituminen, yrittäjämäisyys, ongelmanratkaisukyky ja oman osaamisen ajan tasalla pitäminen. Itsetuntemusta kuvataan kyvyksi tunnistaa ja sanoittaa omaa osaamista ja tämä kyky auttaa työn saamista ja ryhmässä toimimista. Muutostilanteessa itsetuntemus auttaa työntekijää ohjaamaan omaa tulevaisuuttaan (Arola 2017, 6). Verkostoituminen nostetaan esiin, koska kyky ymmärtää verkostojen toimintaa ja hyödyntää niitä edistää työnsaantia.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran (2016) selvityksen ”Uuden työn valmiudet ja reitit työelämään” mukaan vain 23 % vastaajista oli saanut nykyisen työnsä hakemalla avoimeksi ilmoitettua työpaikkaa. Hyvin suuri osa vastaajista oli löytänyt nykyisen työnsä muuten kuin perinteisesti avoimeksi ilmoitettua työpaikkaa hakemalla. Muut lähestymistavat painottivat selkeästi verkostojen tuntemisen merkitystä. Suurin osa oli löytänyt nykyisen työnsä lähestymällä työnantajaa itse, niin että heille oli tarjottu työtä tai niin, että heidät oli siirretty nykyisiin työtehtäviin talon sisällä. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että verkostoituminen on tärkeä työelämävalmius.

Arola (2017, 6) pitää tärkeänä työelämävalmiutena myös taitoa yhdessä tekemiseen. Hänen mukaansa yhdessä tekemisen onnistuminen edellyttää kykyä tunnistaa ja sanoittaa omaa osaamista. Yhdessä tekeminen on myös kykyä hyödyntää omaa osaamista ryhmän yhteiseksi hyväksi. Tämäkin työelämävalmius perustuu sosiaaliin taitoihin. Lisäksi Arola mainitsee osaamisen ajan tasalla pitämisen, joka pohjimmiltaan tarkoittaa kykyä oppia uutta ja siirtyä tehtävästä toiseen. Tämän työelämävalmiuden tärkeys tulee siitä, että muuttuvassa työelämässä työntekijän on tärkeää pystyä sopeutumaan uusiin osaamistarpeisiin ja lähestymistapoihin. Arolan (2017, 5-6) ja Kauppilan (2005, 159-161) näkemykset vaikuttaisivat siis täydentävän ja vahvistavan toisiaan. Tässä opinnäytetyössä olen määritellyt työelämävalmiudet heidän näkemystensä pohjalta erityisesti sosiaalisiin taitoihin painottuviksi.

Arola (2017, 7) määrittelee yhdeksi työelämävalmiudeksi yrittäjämäisyyden. Tässä tapauksessa yrittäjämäisyydellä tarkoitetaan lähestymistapaa työhön. Työelämätaitojen kannalta keskeistä ei siis ole se, että kaikki ryhtyisivät yrittäjiksi, vaan keskeistä

ovat toimeen tarttuminen, rohkeus kokeilla ja ongelmanratkaisukyky. Arola viittaa Kanervan 2016 tekemään jatkoanalyysiin Uuden työn valmiudet ja reitit työelämään -kyselylle, jonka mukaan ongelmanratkaisukyky helpottaa työnsaantia. Yksityiskohta on mielenkiintoinen, mutta Kanervan tutkimus ei ollut saavutettavissani. Tästä syystä en pystynyt hyödyntämään sitä. Yrittäjämäisyydestä puhuttaessa voidaan käyttää myös käsitteitä sisäinen yrittäjyys ja yrittäjämäinen asenne. Tässä opinnäytetyössä rajaan työelämävalmiudet yllä mainittuihin yleisiin työelämävalmiuksiin. Yrittäjämäinen asenne on yrittäjämäisyyden eli sisäisen yrittäjyyden ulospäin näkyvä muoto. Näiden ominaisuuksien kehittymistä pyritään edistämään yrittäjyyskasvatuksella.

Yrittäjyyskasvatuksen olen rajannut 4H-yrittäjyyteen, koska hankekumppanina on toiminut Suomen 4H-liitto. 4H-liitto (2018a) tarjoaa 13–28-vuotiaille jäsenilleen mahdollisuuden kokeilla yrittäjyyttä ohjattuna harrastuksena. Yrityksen voi perustaa yksin tai ryhmässä ja jokainen 4H-yrittäjä saa oman yritysohjaajan. Yrittäjyyttä kokeilevan on myös mahdollista saada yritystoiminnastaan opintopisteitä. Yrittäjyyttä on mahdollista kokeilla 4H-liiton avulla myös kesäyrittäjänä. Kesäyrittäjyyttä on tuotu esiin esimerkiksi 4H-liiton #YritäOpiTienaa-kampanjassa (4H-liitto 2018b) ja Turussa 18.4.2018 järjestetyillä RekryExpo-messuilla jaetussa messujulkaisussa (Hytinen 2018). Toinen yrittäjyyskasvatusta tekemällä oppimisen kautta toteuttava taho on Nuori Yrittäjyys ry, mutta toisin kuin 4H-liiton tarjoamassa toiminnassa, kohderyhmänä ovat 7–25-vuotiaat. Lisäksi Nuori yrittäjyys ry toteuttaa toimintaansa ainoastaan osana koulujen tarjoamaa opetusta (Nuori Yrittäjyys ry 2018.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön Yrittäjyys ja koulutus -hankkeen vuonna 2017 luomat yrittäjyyslinjaukset on luotu tarkentamaan Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoja-julkaisussa käsiteltyjä aiheita. Yrittäjyysvalmiuksia pidetään tärkeänä taitona muuttuvassa työelämässä pärjäämiseksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.) Yrittäjyyslinjaukset (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017) määrittelevät yrittäjämäisyyden taidoksi joka on mahdollista oppia. Yrittäjyys nähdään muun muassa taitona havainnoida mahdollisuuksia ja tarttua niihin. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteeksi määritellään esimerkiksi pyrkimys lisätä positiivista suhtautumista yrittäjyyteen ja lisätä tietoa ja taitoja siihen liittyen. Tärkeiksi menetelmiksi määritellään muun muassa tekemällä oppiminen, kokeilullisuus ja toiminnallisuus. Yrittäjämäisiksi ominaisuuksiksi määritellään

luovuus, innovaatiokyky, riskienhallinta ja vastuullisuus: samoja ominaisuuksia korostaa YES-verkostokin (2018).

Valtakunnallinen YES ry (2018) määrittelee yrittäjyyskasvatuksen yrittäjämäiseen asenteeseen kasvattamiseksi. Kuten Arolakin (2017, 7), YES-verkoston määritelmässä tuodaan esiin yrittäjämäisten valmiuksien merkitys työelämässä pärjäämisen kannalta. Myös YES-verkosto määrittelee yrittäjyyskasvatuksen niin, että kaikkien nuorten ei tarvitse ryhtyä yrittäjäksi, vaan sopivan asenteen katsotaan riittävän. Tavoiteltaviksi työelämävalmiuksiksi määritellään luovuus, innovaatiokyky, vastuullisuus ja kyky hallita riskejä.

Myös Lackeus (2015, 13) määrittelee yrittäjyyskasvatukselta toivotuiksi tuloksiksi (*entrepreneurial competences*) taitoja, joista monet näyttäisivät liittyvän nimenomaan itsetuntemukseen ja sosiaalisiin taitoihin. Näitä ovat esimerkiksi itsetuntemus (*self-insight*), ihmissuhdetaidot (*interpersonal skills*), oppimistaidot (*learning skills*), minäpystyvyys (*self-efficacy*) eli usko omaan pärjäämiseen, kyky sietää epävarmuutta (*uncertainty/ambiguity tolerance*) ja sinnikkyys (*perseverance*).

Tässä opinnäytetyössä määrittelen työelämätaidot ja niitä edistävän yrittäjyyskasvatuksen erityisesti sosiaalisia taitoja painottaen. Onnistuneen yrittäjyyskasvatuksen edellytyksenä ei ole se, että kaikista tulisi yrittäjiä. Riittää, että itsetuntemus ja vuorovaikutustaidot ovat kehittyneet ja että nuori on saanut paremman käsityksen siitä, mitä yrittäjyys vaatii, ja pystyy pohtimaan omaa soveltuvuuttaan yrittäjäksi.

3.3 Muut keskeiset käsitteet

Vaihtelevasta asemastaan (Cederlöf 2016) huolimatta globaalikasvatus on kiinnostava ja ajankohtainen nuorisotyöhön liittyvä aihe. Sitä voi määritellä monista eri näkökulmista, ja käsitteenä globaalikasvatus pitää sisällään lukuisia tulokulmia. Kehitysyhteistyön kattojärjestön Kepan globaalikasvatuksen asiantuntija Sanna Rekola (2018) määrittelee globaalikasvatuksen pyrkimyksenä tarjota nuorisotyön keinoin nuorille osallisuuden tunnetta vahvistava kokemus yhteiseen jaettuun maailmaan, ”globaaliin ihmiskuntaan”, kuulumisesta.

Globaalikasvatusta on kutsuttu myös kansainvälisyyskasvatukseksi (Myllymäki 2004), mutta sen sisällään pitämät teemat ovat olleet aina ajankohtaisia. ”Pallo hal-
tuun: kansainvälisyyskasvatus Suomessa”- teoksen keskeisiä teemoja järjestötyössä
ovat ihmisoikeuskasvatus, tasa-arvokasvatus, kulttuurikasvatus, kehityskasvatus,
ympäristökasvatus ja viestintäkasvatus. Globaalikasvatus.fi-sivustolla aihealueet on
jaoteltu kestävän kehityksen, moninaisuuden, median, ympäristön, ihmisoikeuksien
ja rauhan teemoihin (Kehitysyhteistyön palvelukeskus 2018). Tässä työssä tarkoitan
globaalikasvatuksella nuorten ajatuksia ja palautetta Tansanian matkaan liittyen.

Osallisuuden käsite on todella laaja ja se kattaa monia elämänaloja. Monimuotoisen
käsitteen määrittelyn haasteellisuudesta ja tarpeellisuudesta kertoo esimerkiksi viime
vuonna julkaistu työpäpaperi ”Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakenta-
massa” (Isola & Kaartinen & Leemann & Lääperi & Schneider & Valtari & Keto-Tokoi
2017). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2018) mukaan osallisuuden edistäminen
ja sosiaalinen vahvistaminen liittyvät vahvasti toisiinsa. Osallisuutta edistämällä eh-
käistään ulkopuolisuutta ja syrjäytymistä, esimerkiksi edistämällä työelämään pää-
syä.

Työelämän ulkopuolelle joutuminen on uhka osallisuuden kokemukselle. Tämä tar-
koittaa sitä, että osallisuuden kokemusten avulla edistetään esimerkiksi työelämässä
muita heikommassa asemassa olevien sosiaalista vahvistumista. Osallisuuden ko-
kemus ehkäisee siis syrjäytymistä. Myös sosiaali- ja terveysministeriö (2018) tuo
esiin työllisyyden merkityksen osallisuuden edistämisessä. **Tulevaisuudenusko** mo-
tivoi osallistumaan ja mahdollistaa oman elämän rakentamisen. Jos tulevaisuuteensa
ei usko, ei näe syytä rakentaa sitä. Tässä opinnäytetyössä määrittelen tulevaisuu-
denuskon ilmenemismuodoiksi itseluottamuksen ja uskon omaan pärjäämiseen.

Työmarkkinoilla heikommassa asemassa olevien tilanne voi huonontua entises-
tään, jos heidän kokemustaan osallisuudesta ei vahvisteta. Koulutuksen ja työn ulko-
puolella olevien nuorten huonovointisuus yllätti Nuorisobarometrin erillisotannassa
(Gretschel & Myllyniemi 2017, 4) ja siitä selvisi, että nuoret, jotka ovat koulu-, harjoit-
telu- ja työpaikkojen ulkopuolella ovat paljon odotettua huonovointisempia. Etenkin
heidän taloudellinen tilanteensa ja psyykkinen terveydentilansa paljastui perusotok-
seen kuuluneiden nuorten tilannetta huonommaksi.

Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että osallisuuden kokemus ja etenkin työ ja opiskelu suojelevat nuoren hyvinvointia. Nuorten hyvinvoinnin edistäminen on tärkeää, koska jos nuori joutuu yhteiskunnan ulkopuolelle, on häntä todella vaikeaa saada sieltä pois. Kuten jo aiemmin mainitsin, työelämävalmiudet helpottavat esimerkiksi työnsaantia. Tästä syystä nuorten työelämävalmiuksien, esimerkiksi sosiaalisten taitojen, edistäminen lisää heidän hyvinvointiaan.

4 MENETELMÄT

Opinnäytetyöni on laadullinen kehittämistyö, jonka tavoitteena on tuottaa kooste hankkeessa mukana olleiden nuorten antamasta palautteesta. Menetelmät ovat keskeinen osa opinnäytetyötäni, joten kuvaan ne huolellisesti myös tässä opinnäytetyön kirjallisessa osassa. Tutkittavien nuorien määrä ei ole kovin suuri, ja palautetta kerätessä on tärkeää saada heidän kokemuksistaan perusteellinen ja kattava kuva. Tällaisissa tapauksissa laadullinen tutkimus sopii hyvin tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 105). Työni on luonteeltaan tapaustutkimus, koska se sopii lähestymistavaksi tilanteeseen, jossa halutaan saada syvälinen käsitys tutkittavasta tilanteesta sen omassa toimintaympäristössä ja tuottaa saadun tiedon pohjalta kehittämis ehdotuksia (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 37).

Käytän tapaustutkimuksessa keskeisimpänä menetelmänäni teemahaastattelua, koska huolellisesti etukäteen suunniteltu teemahaastattelu helpottaa haastateltavan vastaamista ja haastateltavien vastausten vertailua keskenään. Samalla myöhempiä haastatteluja voi tarvittaessa muokata edellisissä haastatteluissa tehtyjen havaintojen pohjalta (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 41) ja nuorten omilla ajatuksilla on parempi mahdollisuus päästä esiin. Haastattelun käyttö mahdollistaa yksilöllisen, syvälisen ja ainutlaatuisen tiedon, jota esimerkiksi kyselyllä ei tavoitettaisi.

Ennen teemahaastatteluun ja tulevaisuusjanojen käyttämiseen päättymistä harkitsin käyttäväni yhtenä menetelmänäni **havainnointia** matkan aikana, mutta jouduin luopumaan tästä menetelmästä, koska se olisi ollut liian aikaa vievä. Tutkimani ilmiöt eivät olleet kokonaan tuntemattomia, vaan niistä oli mahdollista rajata keskeisiä teemoja, minkä takia pelkkä havainnointi ei olisi ollut ihanteellisin menetelmä. Kananen (2014, 65-66) tuo esiin, että havainnointi on työläs menetelmä käytettäväksi ja että se sopii parhaiten tiedon keräämiseen käyttäytymisestä ja toiminnasta, mutta ei esimerkiksi ajattelusta. Harkitsin käyttäväni menetelmänäni **osallistuvaa havainnointia** Tansanian matkana aikana, mutta menetelmä olisi ollut haastattelua raskaskäyttöisempi. Onnistunut havainnointi vaatii paljon vaivannäköä ja aikaa (Kananen 2014, 65). Lisäksi onnistunut havainnointi olisi tässä tapauksessa edellyttänyt mahdollisuutta ennakoita matkalla vastaan tulevia tilanteita ja tarkempaa käsitystä siitä, mitä

osallistujien toiminnassa havainnoidaan. Sopivan havaintomatriisin laatiminen, havaintopäiväkirjan pitäminen ja kenttämuistiinpanojen kerääminen kahden viikon ajan olisi varmasti tuottanut kiinnostavaa aineistoa, mutta sen määrä olisi kasvanut todella suureksi.

Lisäksi pohdin pitkään perinteisen **asiakastyytyväisyyskyselyn** tekemistä, mutta jouduin luopumaan ajatuksesta, koska uskoin että vastaukset olisivat todennäköisesti jääneet suppeiksi, ja kyselyiden vastaajamäärät voivat jäädä vaatimattomiksi. Pienen vastaajamäärän saanut kysely ei olisi ajanut asiaansa. Lisäksi en tuntenut tutkimaani ilmiötä vielä niin hyvin, että kyselyn tehokas käyttö olisi onnistunut. Yleensä kysely on käyttökelpoisin tilanteessa, jossa aihealue on jo tuttu (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 40).

Aion toteuttaa teemahaastattelut kuudelle hankkeessa aktiivisesti mukana olleelle nuorelle lokakuussa 2017 hankkeen järjestämällä matkalla Tansaniaan. Matkan aikana tullaan tutustumaan myös paikalliseen 4H-yrittäjyyteen. Uskon, että haastattelut tulevat tuottamaan syvällistä ja laadukasta tietoa siitä, mitä nuoret ovat hankkeelta saaneet. On myös mahdollista, että osallistumiseni yhteiselle matkalle heidän kanssaan tekee haastattelutilanteista erilaisia kuin mitä ne esimerkiksi Suomessa toteutettaessa olisivat.

Mielestäni teemahaastattelu on tässä tapauksessa havainnointia tai kyselyä tarkoituksenmukaisempi keino tiedonhankintaan. Nämä menetelmät olisivat täydentäneet toisiaan mainiosti, mutta käytettävissä olevan ajan rajallisuuden takia jouduin keskittymään pelkästään teemahaastatteluun. Teemahaastattelu yhdistettynä ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmän janatehtävien vastauksiin tulee tuottamaan mielenkiintoista ja syvällistä tietoa hankkeeseen osallistuneiden nuorten kokemuksista ja tulevaisuudenuskosta.

4.1 Teemahaastattelu kuudelle hankkeessa aktiivisesti mukana olleille

Valitsin menetelmäkseni **teemahaastattelun**, koska sen avulla pystyn antamaan haastateltavilleni riittävästi vapautta kokemastaan ja oppimastaan kertomiseen. Halusin tutustua nuorten kokemuksiin ja ilmiöihin heidän kokemustensa taustalla ja kes-

kustella heidän kanssaan heille itselleen tärkeistä aiheista. Teemahaastattelu sopii tähän tarkoitukseen hyvin (Kananen 2014, 76-77). Pidän tärkeänä, että haastateltavillani olisi yhtä aikaa mahdollisuus saada tilaa itsensä ilmaisemiseen ja samalla haluan tehdä kokemuksista kertomisen heille helpommaksi hahmottelemalla keskeisiä teemoja ja niihin liittyviä apukysymyksiä haastattelurunkoon (ks. Liite 1). Valitsin teemahaastattelun teemat opinnäytetyöni tilaajan toiveiden ja hankesuunnitelman (Yritetään Yhdessä 2015) pohjalta. Nämä teemat ovat hankepalaute, työelämävalmiudet ja yrittäjyys, matkapalaute ja tulevaisuus. Haastatteluteemat muodostivat myös opinnäytetyöni keskeisen tietoperustan.

Haastattelu sopii tilanteeseen, jossa halutaan saada kerättyä nopeasti syvällistä tietoa, nostaa esiin yksilö ja antaa hänelle mahdollisuus tuoda esiin omia kokemuksiaan (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 106). Helpotan haastattelutilanteen alkuun saamista luomalla taustatietolomakkeen (ks. Liite 2), jonka keskeisin tehtävä on toimia haastattelun orientoivana ja lämmittelevänä tehtävänä. Ennen haastattelun nauhoittamisen aloittamista keskustelen yhdessä haastateltavan kanssa taustatietolomakkeesta ja siitä, millaisia ajatuksia etukäteen antamani materiaalit heissä herättivät, jolloin minun on haastattelijana helpompaa tutustua haastateltavaani. Haastateltavaan tutustuminen auttaa minua varautumaan kysymysten mukauttamiseen ja uudelleenmuotoiluun haastateltavalleni saavutettavammiksi.

Etukäteen valmistellut virikkeet voivat olla avuksi haastattelussa esimerkiksi haastavan käsitteen konkretisoinnissa (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 106). Haastattelun aikana käytän virikkeenä etukäteen valmistelemiani työelämävalmiuslistaa (ks. Liite 3). Työelämävalmiuslistan loin tietoperustassa kuvaamieni työelämävalmiuksien pohjalta sosiaaliin taitoihin painottuvaksi. Tämä lista avaa haastateltaville yleisten työelämävalmiuksien käsitettä ja ajatusta siitä, että töitä tehdessään ja omaa yritystä pitäessään voi oppia paljon muutakin kuin käytännön työtehtäviä. Haluan tutustua nuorten ajatuksiin työelämätaidoista, koska Yritetään Yhdessä -hankkeen tavoitteena on ollut tarjota nuorille mahdollisuus tutustua yrittäjyyteen ja hankkeen toiminnan avulla lisätä nuorten työelämävalmiuksia yrittäjyyskasvatuksen keinoin (Yritetään Yhdessä 2015). Annan etukäteen valmistelemiani työelämävalmiuslistan, esitietolomakkeen ja haastattelurungon haastateltavilleni matkan alussa, jotta he saisivat tutustua aiheisiin ja ettei heidän tarvitsisi jännittää haastattelutilannetta etukäteen.

Haastattelu on vaativa vuorovaikutustilanne, jossa minun on haastattelijana pystyttävä vaihtelevaan rooliani haastateltavan tarpeiden mukaan (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 107). Haastattelun huolellista etukäteisvalmistelua tarvitaan myös siksi, että teen haastattelut osallistuessani hankkeen järjestämälle matkalle Tansaniaan. Haastattelupaikka voi vaikuttaa haastattelun kulkuun (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 108). Haastatteluja valmistellessani minulla ei ollut etukäteen tietoa siitä, millaiseksi matkan sisältö lopulta paikan päällä muotoutuu, joten tarkat apukysymykset haastattelurungossa auttavat haastateltavia kertomaan aiheista, joista olen kiinnostunut. Matkustaminen voi olla myös uuvuttavaa, joten mahdollisuus tukeutua apukysymyksiin auttaa haastateltavaa syventymään teemoihin.

Minulla ei ollut ennakkotietoa siitä, millainen nuorten tietojen ja taitojen lähtötaso oli heidän tullessaan hankkeeseen, joten päätin kysyä opituista asioista suoraan heiltä itseltään. Samasta syystä sijoitin haastattelurunkoon kysymyksiä, joiden avulla saisin selville, millaisia ennakkokäsityksiä heillä oli yrittäjyydestä: ”Onko aiemmissa opinnoissasi käsitelty yrittäjyyttä, mitä siitä on jäänyt mieleen?” ja ”Mitä tiesit yrittäjyydestä ennen kuin tulit mukaan tähän toimintaan?”. Halusin myös kartoittaa heidän yleisiä käsityksiään yrittäjyydestä ja työelämävalmiuksista.

Tätä varten lisäsin teemojen alle apukysymykset siitä, mitä he kertoisivat hankkeesta työhaastattelussa ja millainen on heidän mielestään hyvä työntekijä. Yrittäjyyteen liittyen pyysin heitä kuvailemaan yrittäjyyttä kolmella sanalla ja kertomaan, mitkä ovat yrittäjän tärkeimmät ominaisuudet. Loput apukysymykset kysyvät tarkentavia kysymyksiä itse teemasta ja tarjosivat mahdollisuuden antaa palautetta siihen liittyen. Näitä olivat esimerkiksi ”Koetko, että hankkeessa mukanaolo voi vaikuttaa tulevaisuuteesi, vaikkapa työllistymiseesi?” ja ”Miten tämä matka on vastannut odotuksiasi tähän asti? Mikä on ollut hyvää ja mikä olisi voinut olla paremmin?”.

Vastausten riittävän laajuuden varmistamiseksi laadin teemojen alle apukysymyksiä oppimiseen ja sen tunnistamiseen liittyen, kuten ”Oletko oppinut itsestäsi ja haaveistasi jotain uutta hankkeen aikana?” ja ”Koetko oppineesi uusia työelämävalmiuksia osallistuessasi tähän toimintaan?”. Näitä suoraan oppimisesta kysyviä apukysymyksiä lisäsin haastattelurunkoon yhteensä 5 ja lisäksi opituista asioista kertomista mah-

dollistivat ”Kokemus ja palaute hankkeen toimenpiteistä” -teeman kysymykset ”Millaisia uusia kokemuksia olet saanut hankkeen myötä?” ja ”Mitä tekisit toisella tavalla, jos tämä hanke alkaisi alusta?”. Haastattelurungon lomakemaisesta ulkoasusta huolimatta teemahaastattelu voi edetä luontevasti ja rönsyillä keskustelunomaisesti. Keskeisintä on se, että haastateltavani ymmärtävät millaisista asioista haluan heiltä kysyä, eikä se, että kaikki vastaavat kaikkiin annettuihin kysymyksiin.

Kanasen (2014, 73-74) mukaan haastattelulla kerätyn tiedon laatuun on mahdollista vaikuttaa muotoilemalla esittämänsä kysymykset oikein. Tästä syystä sijoitin valitsemieni neljän teeman alle laajentavia kysymyksiä välttyäkseni dikotomisten kysymysten (Kananen 2014, 74) tuottamilta suppeilta kyllä- ja ei- vastauksilta. Haastattelut saavat edetä luontevasti keskusteluna. Polveilevan monipuolisen keskustelun takia haluan mahdollisuuden palata tarkastelemaan haastattelua jälkikäteen. Tästä syystä nauhoitan haastattelut ja litteroin ne yleiskielisiksi. Litterointitarkkuudeksi riittää yleiskielisyys, koska aineistossa keskeistä on vastausten sisältö (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 107).

Kun teemahaastattelu on toteutettu huolellisesti suunniteltuna, siitä saatu tieto sopii luotettavasti siihen tarkoitukseen, johon sitä tässä opinnäytetyössä käytän: palautteen keräämiseen. Haastattelusta saatu tieto ei tule olemaan yleistettävissä hankkeen toimintojen ulkopuolelle, mutta se tulee olemaan hankkeen kannalta hyödyllistä ja käyttökelpoista.

4.2 ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmä

Täydennän kuudesta teemahaastattelusta saamaani Tulevaisuus-teemaan liittyvää aineistoa Tulevaisuushajauksen työkirjasta löytämälläni ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmällä, josta selvyiden vuoksi puhun tässä lyhyemmin ”**tulevaisuusjanoina**” (ks. Liite 4). Työkirjan menetelmät on kehitetty Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen tutkimus- ja kehittämishankkeissa ”Utua – Uutta tulevaisuutta luomassa” ja ”Omasi – Oma tulevaisuutta etsimässä” ja työkirja, josta menetelmän löysin, on julkaistu 2017.

Menetelmät on suunniteltu monenlaisten käyttäjäryhmien ohjaamiseen sopiviksi (Ahvenainen & Heikkilä & Jokinen & Miettinen & Ollila & Pietikäinen & Vuorisalo 2017), joten on kiinnostavaa päästä testaamaan uutta menetelmää opinnäytetyössä kehittämistyön menetelmänä. Aivan vastaavanlaista menetelmää ei löytynyt tätä opinnäytetyötä varten lukemistani menetelmäoppaista, mutta koska tarkoituksena on testata menetelmää teemahaastattelua täydentävänä, tulee tulevaisuusjanoilla saatu tieto olemaan käyttökelpoista ja luotettavaa.

Toteutan tulevaisuusjanamenetelmän joulukuussa 2017 Nurmeksessa järjestettävässä hankkeen päätöstapaamisessa. Vastaajat ovat hankkeessa mukana olleita keskenään eri-ikäisiä nuoria. Osa vastaajista on todennäköisesti samoja kuin Tansanian matkalla toteutetuissa haastatteluissa, mutta mukana on myös muita hankkeeseen osallistuneita nuoria. Ensin osallistujat pohtivat vastauksia itsenäisesti ja merkitsevät vastauksensa paperille tarroilla. Tämän jälkeen osallistujat voivat keskustella vastauksista pienryhmissä.

Tulevaisuusjanojen kysymykset painottuvat nimensä mukaisesti vastaajan oman henkilökohtaisen tulevaisuuteen pohdintaan, eivätkä esimerkiksi koko Suomen nuorten tulevaisuuden pohdintaan. Menetelmällä saan tietoa siitä, miten he uskovat pärjäävänsä tulevaisuudessa. Vastaajan tulevaisuudenuskoa voi hahmotella näiden väittämien kautta esimerkiksi niin, että mikäli vastaaja kokee voivansa vaikuttaa oman tulevaisuutensa kulkuun, hänen itseluottamuksensa ja tulevaisuudenuskonsa on vahva.

Kuva tulevaisuudesta on positiivinen, jos tulevaisuuteen voi suhtautua luottavaisin mielin. Voi siis ajatella, että jos luottaa itseensä ja omaan tulevaisuuteensa, elämä on mielekkäämpää (Häkkinen & Salasuo 2016, 177; Myllyniemi 2017b, 35). Kasvaneen tulevaisuudenuskon voidaan siis ajatella parantavan nuorten elämänlaatua. Tulevaisuusjanojen käytön tuloksena saatu tieto koskee nimenomaan vastaajien ajatuksia heidän omasta tulevaisuudestaan janatehtävän tekemisen hetkellä, mutta se ei kerro, onko ajattelussa tapahtunut muutosta nuoren osallistuessa hankkeen toimenpiteisiin tai onko tulevaisuudenusko kehittynyt nimenomaan hankkeen järjestämän toiminnan osallistumisen seurauksena.

4.3 Aineiston analysointimenetelmät

Aineiston keräämiseen käytettyjen menetelmien lisäksi tarvitaan analyysimenetelmiä aineiston käsittelyyn, jotta aineistosta löydetään olennaiset asiat (Kananen 2014, 42). Suoritan aineistolle sisällönanalyysin, jossa keskityn etenkin haastateltavien kuvaamiin oppimiskokemuksiin, annettuun palautteeseen ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Tulevaisuusjanojen osalta keskityn yhteen koottujen vastausten antamaan yleiskuvaan siitä, millainen on vastaajien kuva tulevaisuudestaan ja omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa siihen. On mahdollista, että etenkin haastatteluista saatua aineistoa täytyy rajata ja jättää se myöhempään käyttöön. Useiden kiinnostavien kokonaisuuksien löytyminen aineistosta on tavallista, mutta tästä huolimatta on keskityttävä tarkasti siihen, mitä on alun perinkin ajatellut selvittää (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92).

Kuten jo aiemmin mainitsin, koko haastatteluista saatu aineisto on litteroitava, koska haastattelujen kulku voi olla vaihtelevaa ja osa vastaajista saattaa vastata useisiin kysymyksiin samassa puheenvuorossa. On myös mahdollista, että haastateltavien vastaukset nousevat esiin läpi koko keskustelun.

Litterointi tulee helpottamaan haastatteluvastausten yhteen kokoamista ja vertailua keskenään. Tämän helpottaa samansuuntaisten ajatusten ja eroavaisuuksien löytäminen. Pitkien haastatteluiden analysointi puheenvuoro kerrallaan voi viedä paljon aikaa, mutta tekee lopputuloksesta luotettavamman ja auttaa saamaan selkeämmän kuvan siitä, mitä haastateltavat haluavat nostaa esiin palautehaastattelunsa aikana.

Litteroinnin jälkeen aloitan aineiston järjestelyn keräämällä haastateltavien vastaukset yhteen ensin tekstinkäsittelyohjelmalla niin, että laitan jokaisen haastateltavan vastauksen ja tarvittaessa sitä edeltäneen keskustelupätkän kunkin haastattelukysymyksen alle (ks. Kuvio 1). Samalla merkitsen alkuperäiseen litterointitekstiin kiinnostavat osat korostusvärillä ja lisään keskustelupätkän kohdalle sen kysymyksen numeron, johon sitaatissa vastataan. Näin käyttämäni sisältöjen tarkastelu jälkikäteen tulee olemaan sujuvampaa, koska asiakirjasta voi hakea vastauksia kysymysnumeron perusteella.

1.1 Mitä uutta opit hankkeen aikana?

H1

H1:en vastaus

--

H1 jatkaa samasta aiheesta toisessa kohdassa

H2 X (ei vastausta)

H3

H4

H5

H6

Kuvio 1. Haastatteluaineiston järjestely tekstinkäsittelyohjelmalla

Tämän jälkeen sijoitan keskustelupätkistä poimitut sitaatit Excel-ohjelmalla luomaani taulukkoon (ks. Kuvio 2). Sijoitin ne haastattelun apuvälineenä käytetyn teemahaastattelurungon (ks. Liite 1) alle. Kokoan kysymyksiin vastaavat sitaatit taulukkoon jokaisen vastaajan oman sarakkeen alle. Sitten pelkistin aineistoa koodaamalla sitaatit käsitteillä. Kun käsitteet on koottu yhteen **teemoittelen** eli järjestän ne aineistolähtöisesti esiteltäväksi vastauksista nousevien aiheiden mukaan (Tuomi & Sarajarvi 2009, 93).

Tässä tapauksessa vastaajien lukumäärillä ei ole merkitystä, koska haastateltavien määrä on niin pieni, ettei tieto ole yleistettävissä. Tästä syystä esittelen teemoitellun aineiston niin, että siitä käy ilmi millaisia asioita suurin osa vastaajista toi tai ei tuonut esiin. Käytän teemahaastattelun teemoja tulosten esittelyn pohjana.

Tulevaisuusjanat analysoin kokoamalla kaikki vastaukset yhteen janalomakkeeseen (ks. Liite 5) ja tämän jälkeen kokoan vastaukset Likert-asteikkoa mukaillen taulukkoon (ks. Liite 6). Kun aineisto on käsitelty näillä analysointimenetelmillä, saadut tulokset tuovat esiin vastaajien ajatuksia omasta tulevaisuudestaan ja haastateltavien vastauksista käy ilmi, millaisia asioita he tunnistavat oppineensa ja millaista palautet-

ta he haluavat antaa hankkeesta. Haastatteluaineiston nauhoittaminen ja litterointi lisäävät saadun palautteen ja muiden tulosten luotettavuutta.

	Teema/alateema	H1 sitaatti	H1 käsite	H2	H2	H3	H3	H4	H4	H5	H5	H6	H6	Kaikki käsitteet
	Hankepalaute													
1,1 kysymys	Mitä uutta opit hankkeen aikana?	x	x	Sitaatti/ Sitaatit	Käsite/ Käsitteet									

Kuvio 2. Sitaattitaulukko.

5 AINEISTON ANALYSOITI JA TULOKSET

Seuraavaksi esittelen nuorten haastatteluista esiin nousseet keskeiset teemat ja ajatukset sekä tulevaisuusjanoista esiin tulleen tulevaisuudenuskon. Teemahaastatteluiden tuloksena sain kerättyä haastatteluaineiston, joka litteroituna on 80 sivun mittainen. Yksittäisten haastattelujen pituus vaihteli 11–16 sivun välillä ja haastattelujen kesto vaihteli neljästäkymmenestä minuutista puoleentoista tuntiin. Haastattelujen nauhoitettujen osuuksien lisäksi aikaa kului myös jokaisen haastattelun alussa keskustelun lämmittelyyn haastateltavan etukäteen täyttämää taustatietolomaketta (ks. Liite 2) tutkimalla. Lomakkeen keskeisin tehtävä oli keskustelutilanteen lämmittely ja alkuun pääsemisen helpottaminen ja koska aineistoa kertyi paljon, taustatietolomakkeen voi katsoa täyttäneen tehtävänsä.

Päättäjäisiin, jossa keräsin tietoa osallistujista ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmän avulla, osallistui 11 nuorta, joista neljää olin haastatellut Tansanian-matkan aikana. Janoille sijoitetut vastaukset oli helppoa koota yhteen vertailukelpoiseksi kokonaisuudeksi (ks. Liite 6). Aineiston kerääminen uusilta vastaajilta parantaa aineiston laatua. Haastateltavien ja janatehtävään vastanneiden määrä on kuitenkin niin pieni, ettei heistä voi tehdä tilastoa.

Taustatietolomakkeen (ks. Liite 2) ja haastattelun pohjalta selvisi, että kaikki haastateltavat opiskelivat joko toisen asteen oppilaitoksessa tai korkeakoulussa haastattelujen toteutuksen aikaan. Se, että kaikki nuoret opiskelivat, kertoo siitä, että he ovat osallisuuden kannalta vakaammalla pohjalla kuin he, jotka eivät opiskelleet, olleet töissä tai työharjoittelussa.

Jos tutkittava joukko ei ole edustava otos väestöstä, ei ole mielekästä analysoida aineistoa määrällisen tutkimuksen menetelmän mukaan, esimerkiksi kertomalla mitä mieltä enemmistö tai vähemmistö haastateltavista on (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 17). Tutkimani joukko ei ole edustava otos kaikista hankkeeseen osallistuneista, joten ei ole perusteltua selvittää määrällistä tietoa haastateltavistani. Määrällinen tieto siitä, kuinka moni koki oppineensa jotakin, ei ole tässä tapauksessa aineiston parasta antia. Kiinnostavampaa on se, millaista sisältöä vastauksista löytyy.

Aineistoa käsitellessäni keskiössä on ollut vastausten sisältö, ei määrä. Tosin ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta” -menetelmän kohdalla vastaukset olivat mielekkäintä esitellä lukuina, vaikka ne eivät tuotakaan tilastollisesti vertailukelpoista tietoa määränsä vuoksi. Haastattelumateriaalia analysoidessani keskityn siihen, millaisia asioita nuoret mainitsevat oppineensa ja millaisia käsityksiä heillä on työelämävalmiuksista, yrittäjyydestä ja tulevaisuudestaan. Lisäksi keräsin haastatteluilla suoraa palautetta hankkeesta ja sen puitteissa toteutetusta matkasta. On perusteltua selvittää, löytyykö vastausten sisällöistä yhteneväisyyksiä tai eroja, mutta tässä tapauksessa yksilö ei ole sopiva havaintoyksikkö (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 17).

5.1 Mitä nuoret ovat oppineet ja millaista palautetta he halusivat antaa?

Haastattelemiini nuoret antoivat hankkeelle kaiken kaikkiaan hyvin positiivista palautetta ja he kokivat saaneensa hankkeelta paljon. Kaikki osasivat nimetä eri teemoihin liittyviä oppimiaan asioita selkeästi. Kysyessäni haastateltaviltani sitä, mikä heidän mielestään hankkeessa oli ollut parasta, he mainitsivat joko matkan Tansaniaan tai uusiin ihmisen tutustumisen liittyviä asioita. Lisäksi mainittiin esimerkiksi kaverien tuki, yhteishenki, työkokemuksen saaminen ja mahdollisuus kokeilla uusia asioita.

Hankkeen aikana opituiksi työelämätaidoiksi mainittiin esimerkiksi tehtäviin tarttuminen, oman työpanoksen arvostaminen, sekä yrityksen perustamiseen ja ylläpitämiseen liittyvien taitojen oppiminen. Monet mainitsivat myös oppineensa konkreettisia käytännön työtehtäviä, joita olivat esimerkiksi siivoaminen, leipominen, kirjanpito, myyntityö, markkinointi ja asiakkaiden hankkiminen. Kaksi haastateltavansa kiitteli nimenomaan yrityksen perustamiseen liittyvän paperityön kanssa saamaansa apua ja mainitsivat Y-tunnuksen hankkimisen. Yrityksen kirjanpidosta huolehtimiseen saatu neuvonta sai kiitosta. Yrittäjyydestä oppimistaan asioista kysyttäessä haastateltavat kertoivat oppineensa myös omasta soveltuvuudestaan yrittäjäksi.

Kaikki haastateltavat kertoivat oppineensa hankkeen avulla jotakin ryhmätyöskenteelyyn, yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvää. Lisäksi puolet mainitsivat nimenomaan verkostoitumisen yhdeksi hankkeen parhaista anneista. Tämä tuli esiin joko

suoraan opituista asioista keskusteltaessa tai siitä, että he kertoivat löytäneensä hankkeen avulla asiakkaita ja päässeensä tutustumaan muihin yrittäjiin. Yrittäjyydestä he kertoivat oppineensa monenlaisia asioita. Niitä olivat esimerkiksi se, että yrityksen perustaminen vaatii rahaa ja kärsivällisyyttä ja se, että asiakkaiden löytäminen on paljon vaikeampaa kuin nuori oli kuvitellut. Yrittäjyys vaatii paljon työtä ilman taakeita tuloksista eikä liikeideansa toimivuudesta ei voi olla koskaan täysin varma. Paraskin idea tarvitsee vaivannäköä. Kysyessäni siitä, mikä on ollut hankkeen aikana kaikkein vaikeinta, mainittiin asioita, joita moni mainitsi myös oppineensa. Monet mainitsivat etenkin kirjanpidon ja muita paperitöihin liittyviä aiheita.

Nuoret kertoivat oppineensa seuraavia työelämävalmiuksia hankkeessa: 3 mainitsi nimenomaan verkostoitumisen ja 5 vuorovaikutus- ja ryhmätyöskentelytaidot. Kaksi mainitsi kehittyneensä nimenomaan asiakaskontaktien hoitamisessa. Lisäksi mainittiin esimerkiksi motivaatiosta huolehtiminen, kyky pyytää apua, suunnittelu-, aikataulutus- ja organisointitaitojen kehittyminen ja itsetuntemuksen kasvaminen.

Yrittäjän tärkeimmiksi ominaisuuksiksi kaikki yhtä lukuun ottamatta mainitsivat jotain, mikä liittyi ahkeruuteen, sitkeyteen tai vaivannäköön. Kaikilla haastateltavilla oli muistikuva siitä, että heidän aiemmissa opinnoissaan oli käsitelty yrittäjyyttä, mutta moni koki aiheen käsittelyn jääneen melko pintapuoliseksi. Puolet mainitsivat muistavansa nimenomaan yritysmuotojen läpi käymisen ja antoivat ymmärtää, että olisivat toivoneet opetukselta enemmän. Kun pyysin haastateltaviani kuvailemaan yrittäjyyttä ja yrittäjän tärkeimpiä ominaisuuksia, vastauksista nousi esiin oma-aloitteisuuteen ja päätöksentekokykyyn liittyviä teemoja. Vaikuttaisi siltä, että nuoret pitävät tärkeänä kykyä viedä asioita itsenäisesti eteenpäin. Hyvän työntekijän ominaisuuksiksi nuoret kuvailivat positiivisuuden, motivoituneisuuden, täsmällisyyden, luotettavuuden ja vastuullisuuden.

Kaikilla oli selkeämpi käsitys siitä, millaista yrittäminen on: se tuo mukanaan vapautta ja vastuuta. Yrittäjyyden kerrottiin esimerkiksi vaativan paljon vaivannäköä ilman varmuutta tuloksista. Jos nuoret kokevat oppineensa uusia asioita, joita he eivät olisi ilman hankkeeseen osallistumista päässet kokeilemaan, voi hankkeen toimintaa pitää mielestäni vaikuttavana ja onnistuneena. Kaikilla haastateltavilla oli selkeitä oppimiskokemuksia, joista he haastattelussaan kertoivat. Kyky sanoittaa oppimaansa

on tärkeä työelämätaito. Kaikkien käsitykset yrittäjyydestä ja sen haasteista ja mahdollisuuksista vaikuttivat kehittyneen.

Tulevaisuus-teemaa käsiteltäessä haastateltavien vastaukset loivat vaikutelman siitä, että kaikilla oli selvästi jonkinlainen käsitys siitä, haluaisivatko he toimia yrittäjinä tulevaisuudessa vai eivät. Kaksi haastateltavaa kertoi suoraan pitävänsä yrittäjänä toimimista mahdollisena tulevaisuudessa.

Haastateltavien esiin tuomien oppimiskokemusten perusteella vaikuttaa silti, että hankkeen suurin hyöty on tullut verkostoitumisesta ja muista vuorovaikutustilanteisiin liittyvistä aiheista. Yrittäjyysvalmennus on nuorten kokemuksen mukaan antanut heille hyödyllisiä työelämävalmiuksia. Haastattelun aikana käytettäväksi apuvälineeksi luomani lista työelämävalmiuksista (ks. Liite 3) vaikutti helpottavan työelämävalmiuksien käsitteen ymmärtämistä. Yllätyin iloisesti siitä, että haastateltavat kertoivat oppimastaan myös omin sanoin, eivätkä pelkästään annetun listan kautta. Yrityskasvatuksen pointti ei ole tehdä kaikista yrittäjiä, vaan opettaa oma-aloitteisuutta, vastuullisuutta, aktiivisuutta, osallistumista ja yhteistyötaitoja muiden kanssa. Palaute oli positiivista, mutta on mahdollista, että nuoret vastasivat niin kuin heidän odotettiin vastaavan. Ketään haastattelemistani nuorista antanut suurta kritiikkiä, mutta yksittäiset haastateltavat toivat varovasti esiin toivovansa, että yritysvierailuja olisi järjestetty enemmän, että matkan aikana saatu ruoka olisi ollut vaihtelevampaa ja että edustus-tehtäviä olisi ollut hieman vähemmän. Muita parannusehdotuksia haastateltavat keksivät lähinnä oma toimintansa ja oppimisensa kehittämiseksi, mutta hankkeelle suunnattua kritiikkiä ei tuotu paljoakaan esiin. On mahdollista, että nuoret ovat olleet tyytyväisiä hankkeeseen tai sitten he eivät kokeneet sopivaksi esittää kritiikkiä.

5.2 Matka Tansaniaan oli unohtumaton elämys

Useimmat haastattelemistani nuorista mainitsivat matkan Tansaniaan parhaaksi osaksi hanketta ja olivat onnellisia päästessään mukaan. Yllättävää oli se, että vain yksi haastateltavista kertoi odottaneensa erityisesti 4H:n toimintaan tutustumista. Keskusteltaessa siitä, mitä nuoret odottivat ja jännittivät eniten matkaan liittyen, he mainitsivat enimmäkseen turistimatkalta tyypillisiä asioita. Moni kertoi odottaneensa matkalta safarille pääsyä ja aurinkoista lämmintä säätä. Puolet haastateltavista kertoi halunneensa lähteä matkalle nimenomaan saadakseen matkustuskokemusta. Monia

tuntui kiinnostavan nimenomaan uusien kokemusten hankkiminen ja uusiin ihmisiin tutustuminen. Myös ennen matkaa pelottaneet tai jännittäneet asiat olivat hyvin tyyppisiä. Haastateltavat kertoivat jännittäneensä esimerkiksi sairastumista, uuden va-luutan käyttämistä, taskuvarkaita ja koti-ikävä. Kun keskusteltiin siitä, miten matka on vastannut odotuksia, he kertoivat olevansa pääosin tyytyväisiä. Tosin muutama mainitsi sivuhuomautuksena sen, että välillä meitä varten järjestetyn ohjelman suuri määrä ja uuteen ympäristöön tottuminen olivat kiinnostavuudestaan huolimatta myös uuvuttavia.

Nuorten aloitteesta haastatteluissa esiin nousi häivähdyksiä globaalikasvatuksellisista teemoista, selkeimmin kulttuurien kohtaamisesta: esimerkiksi naisen asemaan ja pukeutumiseen sekä ruokaan ja sen saatavuuteen liittyviä asioita pohdittiin. Pidän hyvin mahdollisena, että ajan kanssa kokemukset jäsentyvät myöhemmin sellaisiksi, että niitä pystyy tuomaan selkeämmin esiin. Uuteen paikkaan matkustaessa kulttuurien kohtaamiselta on mahdotonta välttyä. Samoin niiltä puutteilta, joiden kanssa suuri osa maailman ihmisistä elää. Ehjät hyttysverkot, vakavilta sairauksilta suojaavat rokotteet ja malarianestolääkitys ovat ylellisyyksiä, joihin harvalla paikallisella on varaa. Monilla ei ole mahdollisuutta saada edes puhdasta juomavettä. Kun puhdas vesi on ostettava itse pulloitetuna, tulee omasta veden käytöstään tietoisemmaksi. Länsimainen matkailija on monella tavalla hyvin etuoikeutettu vieraillessaan esimerkiksi Tansaniassa. Vaikka nuoret eivät tuoneet esimerkiksi näitä aiheita esiin haastatteluissaan, uskon vakaasti, että he ovat oppineet matkan aikana paljon. Vaikka globaalikasvatukselliset aiheet ja matkan kasvukokemukset eivät nousseet haastattelujen aikana erityisen vahvasti esiin, on matkalla ollut varmasti vaikutusta nuoriin ja heidän tulevaisuuteensa. Näin isoihin aiheisiin liittyvä kasvu tai oppiminen tapahtuu harvoin niin nopeasti, että oppija voisi itse havaita sen lyhyen ajan sisällä. Kasvaminen on hidas ja pitkäjänteisyyttä vaativa prosessi ja oman ajattelun kehityksen tunnistaminen vaatii aikaa.

Olen sitä mieltä, että monen matkalla olleiden nuorten käsitykset siitä, millaista elämä länsimaiden ulkopuolella on, ovat päässeet hyvälle alulle, mutta heidän kokemuksensa eivät olleet vielä jäsentyneet niin paljoa, että he olisivat niitä haastattelussa sanoittaneet. Haastatteluissa esiin nousseen sisällön kannalta on tärkeää huomioida myös se, että haastattelut toteutettiin pitkin matkaa. Osaa nuorista haastateltiin mat-

kan alussa ja toisia lopussa. Uskon, että jos matkalla mukana olleita nuoria olisi haastateltu erikseen globaalikasvatuksellisista aiheista esimerkiksi muutama kuu-kausi kotiinpaluun jälkeen, voisivat saadut vastaukset olla jo paljon jäsentyneempiä.

Tämän tyyppiselle matkalle pääseminen on varmasti omiaan antamaan uusia näkökulmia ja ainutlaatuista kokemuksia. Kokemukset, joita nuoret ovat saaneet, tiedostivatpa he niitä tai eivät, tulevat olemaan heille varmasti hyödyksi tulevaisuudessa. Kun on käynyt matkalla ja saanut omakohtaisesti kokea ja havainnoida elämää toisessa maassa, myöhemmin oman kokemuksen päälle kertyvä tieto tuntuu heti henkilökohtaisemmalta. Kirjoista luetut tai uutisista kuullut irralliset tiedot maasta, jossa olet käynyt, muuttuvat osaksi henkilökohtaista kokemusmaailmaa.

5.3 Tulevaisuus näyttää valoisalta

Haastattelussa kaikki haastateltavat uskoivat hankkeen toimenpiteiden vaikuttavan positiivisesti työllistymiseensä tulevaisuudessa. Kaikilla oli myös selvästi jonkinlainen käsitys siitä, haluaisivatko he toimia yrittäjinä tulevaisuudessa vai eivät. Kukaan ei uskonut hankkeeseen osallistumisensa olevan hyödytöntä tai haitallista. Keskusteltaessa siitä, millaista työtä haastateltavat haluaisivat tehdä tulevaisuudessa, kaikki osasivat kertoa itselleen tärkeitä piirteitä unelmatyöstään. Useimmat osasivat mainita myös selkeästi alan, jolla haluaisivat työskennellä. Tämä on tärkeää, koska haaveet ja tulevaisuudenusko kertovat itseluottamuksesta, joka on ensiarvoisen tärkeä työ-elämätaito.

Tulevaisuusteeman lähestymiseen käytin teemahaastattelun lisäksi tulevaisuus-janoja. Yhdestätoista osallistujasta neljä oli myös haastateltavanani. Janamenetelmän käyttö tuotti mielenkiintoista ja helposti käsiteltävää tietoa hankkeessa mukana olleiden nuorten ajatuksista omasta tulevaisuudestaan. Kokosin saamani vastaukset yhdelle vastauslomakkeelle (ks. Liite 5) niin, että jokainen vastaaja erottui muista omalla värillään. Selkeämmän yleiskuvan saamiseksi yksinkertaistin janojen sisältöä jakamalla janan viiteen osaan Likert-asteikkoa mukaillen (ks. Kuvio 3). Taulukko väittämiseen löytyy tämän opinnäytetyön liitteestä 6.

Väite nro.	Kuvaa minua täysin tai todella hyvin	Kuvaa minua melko hyvin	En osaa sanoa kuvaako minua	Ei kuvaa minua kovinkaan hyvin	Ei kuvaa minua lainkaan tai todella vähän	Vastaajia yhteensä
1.	10			1		11
2.	7	4				11
3.	4	3	4			11
4.	7	2	2			11
5.		3	1	3	4	11
6.	7	2	1		1	11
7.	6	1	2		1	10
8.	6	4	1			11
9.	7	3			1	11
10.	4	4			3	11
11.	10		1			11
12.	7		3	1		11

Kuvio 3. ”Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta”-menetelmän vastaukset järjestettynä Likert-asteikkoa mukaillen.

Vastaajat olivat eniten yksimielisiä väitteistä **1.** ”Minulla on unelmia tulevaisuuteni suhteen” ja **11.** ”Olen avoin uusille asioille”. Lähes kaikki vastaajat kokivat väitteiden kuvaavan heitä täysin tai todella hyvin. Kuten jo aiemmin mainitsin, unelmat kertovat siitä, että nuorilla on tulevaisuudenuskkoa ainakin sen verran, että unelmoiminen on mahdollista. Avoimuus uusille asioille kertoo luottamuksesta omaan pärjäämiseen uusien asioiden parissa. Kun luottaa omaan pärjäämiseensä, uusilta ja tuntemattomilta asioilta ei tarvitse suojautua. Tätä vaikutelmaa vahvistavat myös väitteeseen **6.** ”Olen valmis kohtaamaan haasteita” saadut vastaukset. Vastaajista 9 koki väitteen kuvaavan itseään täysin tai melko hyvin. Useimmat vastaajat vaikuttavat luottavan tulevaisuuteensa.

Väitteen **12.** perusteella moni vaikuttaa myös luottavan tulevaisuuteensa työllistymisen kannalta. 7 vastaajaa uskoi, että tulevaisuudessa heidän olisi mahdollista ”löytää itselleen ammatti tai työ, jonka olemassaolosta he eivät vielä tiedäneet.” Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että nuoret luottavat myös työelämän kehitykseen ja siihen, että he voivat löytää oman paikkansa työelämässä myös tulevaisuudessa. Tulevai-

suudenuskosta kertoo myös se, että väitteen **4**. ”Uskon selviytyväni mahdollisista vastoinkäymisistä huolimatta.” kohdalla 9 uskoi selviytyvänsä vastoinkäymisistä huolimatta erittäin hyvin tai melko hyvin.

Väittämän **7**. ”Uskon, että vuoden kuluttua tulevaisuudensuunnitelmani ovat selkeämmät.” 7 vastaajaa koki kuvaavan itseään täysin tai melko hyvin. Tämä kertoo, että monet luottavat siihen, että vaikka oma tulevaisuus ei tuntuisikaan selkeältä, heidän on mahdollista oppia itsestään uutta. Väite **3**. ”Minulla on totuudenmukainen käsitys omista kyvyistäni.” saattoi tuottaa vastaajille haasteita, koska 4 heistä ei osannut sanoa kuvasiko se heitä vaiko ei. Toisaalta 7 koki, että heillä olisi omista kyvyistään melko hyvä tai erittäin hyvä käsitys. Tämän perusteella voisi ajatella, että useimmat vastaajat uskovat tuntevansa itsensä ja osaamisensa ainakin melko hyvin.

Väite **8**. ” Olen valmis muuttamaan työn tai koulutuksen perässä muualle Suomeen tai ulkomaille.” antoi kuvan myös yleisestä itseluottamuksesta. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastasivat väitteen sopivan itseensä melko hyvin tai todella hyvin. Kysymyksessä ei erotella valmiutta muuttaa ulkomaille valmiudesta muuttaa Suomen sisällä. On siis mahdollista, että kaikki vastaajat olisivat esimerkiksi valmiita muuttamaan pelkästään Suomen sisällä. Lisäksi vastaamiseen saattaa vaikuttaa se, kuinka pienellä paikkakunnalla vastaaja asuu. On mahdollista, että kaikki vastaajat asuvat pienellä paikkakunnalla ja ovat jo aikaa sitten hyväksyneet ajatuksen siitä, että työuraansa aloittelevan on oltava valmis muuttamaan työn perässä, koska pienellä paikkakunnalla ei riitä töitä kaikille.

Sen sijaan väite **10**. ”Suunnittelen tulevaisuuttani sen mukaan, mikä ala tarjoaa hyvät työllistymismahdollisuudet” jakoi selvästi enemmän mielipiteitä. Vaikka 8 vastaajaa kuvasi väitteen kuvaavan itseään melko hyvin tai todella hyvin, 3 vastasi, että väite ei kuvannut heitä lainkaan. Useimmat ovat siis valmiita muuttamaan työn perässä, mutta osalle työn muut ominaisuudet kuin työllistävyys ovat tärkeämpiä. Kenties heillä on haaveissa tehdä kutsumustyötä oman intohimonsa parissa. Tätä vahvistavat myös vastaukset väitteeseen **2**. ”Minulle on tärkeämpää saada tehdä tulevaisuudessa työtä, josta nautin, kuin saada hyvää palkkaa”. Näyttää siltä, että vastaajat pitävät omaa hyvinvointiaan korkeaa tulotasoa arvokkaampana. Työstä nauttimisen voi kuitenkin ymmärtää monella muullakin tavalla kuin kutsumustyön tekemisenä. Työstä nauttimi-

nen voi tarkoittaa vastaajasta riippuen monta asiaa. Esimerkiksi työn sisällöstä nauttimisen lisäksi työstä nauttiminen voi tarkoittaa esimerkiksi mukavaa työyhteisöä tai mahdollisuutta vaikuttaa omaan työnkuvaansa.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat kokivat väitteen 9. ”Voin itse vaikuttaa siihen, millaista koulutusta tai ammattia tavoittelen.” kuvaavan itseään melko hyvin tai todella hyvin, mutta väite 5. ”Perheeni vaikuttaa tulevaisuudenvalintoihini.” näytti jakavan vastaajien mielipiteitä kaikkein eniten ja tasaisimmin. 3 vastaajaa koki väitteen kuvaavan itseään melko hyvin, 4 ei kokenut väitteen kuvaavan itseään lainkaan. Lisäksi 3 ei kokenut väitteen kuvaavan itseään kovinkaan hyvin. Perhe voi tarkoittaa puolisoa, lapsia ja sukulaisia, mutta koska vastaajat olivat nuoria aikuisia, on syytä olettaa, että monelle perhe tarkoittaa todennäköisimmin lapsuudenperhettä, vanhempia ja sisarusia. On siis mahdollista, että useimmat eivät koe, että vanhemmat vaikuttaisivat heidän tulevaisuudenvalintoihinsa. Olisi kiinnostavaa tietää, miten kysymyksen vastaukset muuttuisivat, jos lapsuudenperhe ja oma tuleva perhe saisivat oman väittämänsä. Näyttäisi kuitenkin siltä, että useimmat kokevat voivansa tehdä tulevaisuuteensa liittyviä valintoja itsenäisesti ja vapaasti.

Tulevaisuusjanoihin vastanneilla vaikuttaisi olevan positiivinen ja luottavainen suhtautuminen omaan tulevaisuuteensa. Koska nuorten käsityksiä omasta tulevaisuudesta ei ole kartoitettu nuoren tullessa mukaan hankkeeseen, menetelmän perusteella ei voi sanoa, onko nuorten itseluottamus ja tulevaisuudenusko näin hyvällä mallilla nimenomaan hankkeen ansiosta. On esimerkiksi mahdollista, että yrittäjyysteemaiseen hankkeeseen on lähtenyt mukaan ja sen matkassa on pysynyt erityisesti nuoria, jotka luottavat jo valmiiksi ainakin jonkin verran omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa vaikuttaa tulevaisuuteensa.

Toisaalta Tansanian matkalla haastattelemani nuoret kertoivat oppineensa uusia asioita itsestään ja esimerkiksi oman vaivannäkönsä arvostamisesta. Lisäksi useat heistä antoivat kiitosta nimenomaan yrittäjyysvalmentajaltaan saamaansa ohjausta ja neuvontaa. Pidän todennäköisenä, että uusien asioiden ohjattu kokeileminen ja tieto siitä, että apua on saatavilla tarvittaessa, parantavat itseluottamusta ja helpottavat uusien asioiden lähestymistä.

5.4 Tulosten yhteenveto

Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että hankkeessa aktiivisesti mukana olleet nuoret ovat oppineet paljon 4H-yrittäjyyden avulla. Yrityksen perustamiseen ja käytännön työtehtävien oppimisen lisäksi he ovat oppineet yrittäjämäistä asennetta. Yrittäjyyteen tutustuessaan he ovat oppineet myös tärkeitä työelämävalmiuksia. Saadessaan vastuuta ja kokeillessaan uusia asioita he ovat osoittaneet aktiivisuutta ja oppineet paljon itsestään ja muista. Oppimikseen työelämävalmiuksiksi he tunnistivat erityisesti verkostoitumiseen ja vuorovaikutukseen liittyviä taitoja. Monet tunnistivat uusiin ihmisiin tutustumiseen, kuten asiakkaiden hankkimiseen tai kohtaamiseen liittyviä aiheita. Haastateltavien kertomusten perusteella minulle syntyi kuva siitä, että nuoret olivat oppineet erityisesti oma-aloitteisuutta ja tehtäviin tarttumista. Oman työn ja väkivallan merkityksen ymmärtäminen vaikuttaa myös itsearvostukseen ja itsetuntemukseen.

Myös se, että monet haastateltavani pohtivat hyvin jäsentyneesti omaa soveltuvuuttaan yrittäjäksi, vahvasti kuvaa siitä, että osallistuneet olivat saaneet lisää rakennusmateriaalia omalle identiteetilleen. Vaikutti siltä, että nuoret ovat tutustuneet rohkeasti uusiin ihmisiin ja asioihin. Hankkeeseen osallistuneiden luottamus tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiinsa pärjätä siinä vahvistivat vaikutelmaa itsetuntemuksesta ja itseluottamuksesta. Myös uusiin ihmisiin tutustuminen vaatii rohkeutta ja itseluottamusta. Esiin nousevat myös tavoitteellisuus ja rohkeus. Tavoitteellisuus näkyy siinä, miten monet haastateltavistani arvioivat kokemuksiaan ja omaa oppimistaan. Pidän näitä kehittyneitä ominaisuuksia hyödyllisinä työelämävalmiuksina niin yrittäjälle kuin työntekijällekin. Nuoret ovat saaneet hankkeesta hyötyä päästessään kehittämään näitä taitojaan. Uskallan siis väittää, että yrittäjyysvalmennus on vaikuttanut mukana aktiivisesti olleiden nuorten kehitykseen positiivisesti ja heidän työelämävalmiutensa ovat kehittyneet heidän saamiensa uusien kokemusten myötä.

6 TUOTOS

Tämän kehittämistyön pohjalta tulen kirjoittamaan tilaajalleni popularisoinnin tämän opinnäytetyöprosessin kautta opituista aiheista. Kokoan kirjoittamaani artikkeliin keskeiset hankkeen vaikutuksista opitut seikat ja kuvaan prosessin, jolla niihin on päästy helposti lähestyttävällä tavalla. Nuorten kokemuksia tuon esiin haastatteluvastausten pohjalta kootuilla ajatuskartoilla. Kirjallinen tuotos sitoo visuaaliset ajatuskartat kauniiksi ja käyttökelpoiseksi kokonaisuudeksi. Kerron myös kokemuksiani tulevaisuusjuna-menetelmän käyttämisestä, koska koen menetelmällä saamieni tietojen tuoneen lisäarvoa työhöni kokonaisuutena.

Artikkelissani tuon esiin nuorten kokemukset ja kehittämistyöni tulokset ja tilaaja voi hyödyntää tuotosta ja sen osia parhaaksi katsomallaan tavalla. Tiivis tarinallinen kooste opinnäytetyöni tuloksista on helposti jaettavissa ja levitettävissä. Sitä voivat hyödyntää esimerkiksi sellaiset tulevat hankkeet, joissa ollaan kiinnostuneita nuorten kokemuksista ja niiden dokumentoinnista.

Tuotosta on mahdollista jakaa ja hyödyntää monilla eri tavoilla. Sitä voi hyödyntää esimerkiksi hankkeen loppuraportissa tai muussa tiedottamisessa. Lisäksi jatkossa tässä opinnäytetyössä saatua tietoa voi hyödyntää muissa vastaavanlaisissa hankkeissa ja projekteissa, joissa ollaan kiinnostuneita nuorten kokemusten ja ajatusten näkyväksi tekemisestä. Tarkoitukseni on levittää tästä työstä saatua tietoa tuotokseni kautta. Popularisointi tästä opinnäytetyöstä toimii hyvänä ja käyttökelpoisena tapana levittää tietoa tämän opinnäytetyön tuloksista.

7 YHTEENVETO

Aineistoni perusteella näyttää siltä, että ainakin yrittäjyysvalmennukseen aktiivisesti osallistuneet nuoret olivat saaneet hankkeen avulla tilaisuuden oppia yrittäjyyden lisäksi työelämävalmiuksia ja vuorovaikutustaitoja. Yksittäisiin haastatteluteemoihin olisi päässyt paremmin käsiksi, jos toisista olisi luovuttu, mutta pidän valitsemiani teemoja toisiaan tukevinä ja niiden avulla oli mahdollista saada laaja-alaisempi käsitys siitä, millaisista asioista nuoret tunnistavat hyötynensä osallistuessaan hankkeeseen.

Minulle syntyi kuva siitä, että hankkeen nuoret uskovat itseensä ja kykyihinsä ja tämän ansiosta heidän on mahdollista suhtautua tulevaisuuteensa luottavaisin mielin. Toisaalta on myös mahdollista, että yrittäjyyshankkeeseen mukaan lähteneet nuoret ovat olleet jo valmiiksi sellaisia, jotka uskovat tulevaisuuteensa ja omiin taitoihinsa ainakin jonkin verran. Joka tapauksessa yrittäjyys vaatii rohkeutta ja tulevaisuudenuskoa ja juuri niitä nuoret ovat Yritetään Yhdessä -hankkeella saaneet.

Tekemääni työtä voisi jatkaa esimerkiksi niin, että hankkeessa mukana olleita nuoria haastateltaisiin jonkin ajan päästä uudestaan. Pidemmän ajan kuluttua mukana olleet voisivat pystyä arvioimaan hankkeesta saamiaan pidemmän aikavälin hyötyjä, yrittäjyyden ja työelämävalmiuksien merkitystä omassa elämässään ja Tansanian matkan aikana kohdatut globaalikasvatukselliset aiheet olisivat ehtineet jäsentyä paremmin. Lisäksi teemahaastatteluista saadun tiedon rinnalle voisi tuottaa vertailun vuoksi uudenlaista tietoa esimerkiksi kyselyllä ja vertailla teemahaastattelujen sisältöjä siitä esiin nousevien aiheiden kanssa.

Kasvu on hidas prosessi ja erityisesti globaalikasvatuksellisesta näkökulmasta olisi todella kiinnostavaa päästä haastattelemaan nuoria uudemman kerran vaikkapa muutaman vuoden kuluttua. Tällöin matkalla saadut kokemukset olisivat saattaneet jäsentyä ja haastateltava saattaisi olla tietoisempi omasta kehityksestään. Olisi kiinnostavaa saada selville, millaista kasvua haastateltavat tunnistavat. Tulevaisuusjanojen kannalta olisi kiinnostavaa syventyä lisää yksittäisten vastaajien ajatuksiin ja tulevaisuuskuviin kokonaisuutena ja siihen miten eri kysymysten vastaukset suhteutuvat

keskenään. Käsitys omasta tulevaisuudesta on aiheena hyvin henkilökohtainen ja joskus vaikeasti lähestyttävä. Väittämien kautta omia ajatuksia on helpompaa jäsenellä ja tehdä näkyviksi. Tämä helpottaa myös aiheista keskustelemista. Janamuo-
dossa paperille merkittyjä omia ajatuksia voi myös halutessaan vertailla muiden kanssa ja tämä helpottaa myös toisten ajatusmaailmoihin tutustumista. Mielestäni menetelmä on erittäin käyttökelpoinen väline tällaisen haastavan ja laajan aiheen käsittelyyn.

Tätä työtä varten keräsin laajan aineiston ja käsittelin sen hyvin huolellisesti löytääkseni keskeisimmät hyödyt, joita nuoret hankkeelta olivat saaneet. Laadulliselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92) aineistostani paljastui monia uusia kiinnostavia aiheita, mutta osasta mielenkiintoista materiaalia on pystyttävä luopumaan, jotta muihin esiin nousseisiin aiheisiin voi syventyä niiden ansaitsemalla huolellisuudella. Hankkeeseen osallistuminen on kasvattanut nuorten itsetuntemusta, koska he olivat saaneet mahdollisuuden pohtia omaa soveltuvuuttaan yrittäjäksi. Nuoret osasivat nimetä oppimiaan työelämävalmiuksia ja etenkin haastateltavien maininnat sosiaalisten taitojen vahvistumisesta loivat minulle vaikutelman siitä, että heidän työelämävalmiutensa ovat vahvistuneet. Parantuneilla työelämävalmiuksilla heidän on helpompaa olla osana työelämää ja tämä edistää heidän osallisuuden kokemustaan. Oman oppimiskokemuksen tunnistaminen on tärkeää. Kun nuori tunnistaa omaa oppimistaan ja kehitystään, on paljon helpompaa tunnistaa myös omaa osaamistaan ja kertoa siitä esimerkiksi työnantajalle.

Useimmat haastateltavat ja tulevaisuusjanoihin vastanneet suhtautuivat luottavaisesti ja avoimin mielin omaan tulevaisuuteensa, mikä on todella hyvä asia. Hanke itsessään sai paljon kiitosta, haastateltavat kokivat hankkeen hyödyllisenä ja kaikki pysyivät nimeämään useita hankkeessa oppimiaan asioita. Esimerkiksi lomakkeiden täyttämiseen saatua apua arvostettiin ja monet mainitsivat oppineensa jotakin verkostoitumiseen tai vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoihin liittyvää, mutta kritiikkiä tai kehittämisehdotuksia ei tullut. On mahdollista, että nuoret vastasivat osittain myös niin kuin heidän odotettiin vastaavan, eivätkä kokeneet soveliaaksi esittää kritiikkiä, mutta kaiken kaikkiaan haastattelussa tuli vahvasti tunne aidoista ja rehellisistä vastauksista. Yhteisellä Tansanian matkallamme vietin haastateltavieni kanssa kaksi viikkoa. Yhdessä vietetty aika ja haastateltaviin tutustuminen tekivät haastattelutilanteesta

erilaisen, kuin mitä se olisi ollut muissa olosuhteissa. Tiiviillä yhdessäololla voitin haastateltavieni luottamuksen ja koen, että heidän antamansa vastaukset olivat aitoja ja totuudenmukaisia, mutta saattaa kuitenkin olla, että osa haastateltavista pyrki miellyttämään minua antamalla vastauksia, joita olettivat minun haluavan kuulla. Jäin kuitenkin pohtimaan, mistä mahtoi johtua se, että haastateltavani eivät antaneet paljoakaan kritiikkiä valmennusta kohtaan haastattelussa annetuista tilaisuuksista huolimatta.

Vaikuttaa vahvasti siltä, että nuoret ovat saaneet hankkeelta paljon. Hankkeen arviointi on ollut haastavaa, koska en päässyt tekemään nuorille minkäänlaisia lähtötasotestejä heidän aloittaessaan yrittäjäyysvalmennuksessa. Toisaalta tämä on ollut myös tekemäni työn vahvuus: tulemalla mukaan itselleni uuteen hankkeeseen ilman valmiita ennakko-odotuksia nuorten saamista hyödyistä, minun on ollut mahdollista antaa erityisen paljon tilaa nuorten omille ajatuksille ja kokemuksille. Uskon, että nuoret ovat päässeet avullani tuomaan esiin juuri itselleen tärkeitä aiheita, sen sijaan että heidän olisi tarvinnut löytää omat itsensä ja vastauksensa pelkästään rakentamistani kehikoista. Tässä työssä saatu tieto ei ole yleistettävissä kaikkiin Pohjois-Karjalalaisiin nuoriin, mutta saatu tieto valottaa tämän hankkeen nuorten kokemusmaailmaa kiinnostavalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Toimeksiantonani oli selvittää millaisia hyötyjä nuoret ovat hankkeesta saaneet ja kerätä heiltä palautetta. Tämä tavoite toteutui.

Myös opinnäytetyöni tilaaja oli huomannut vaivannäköni. Sain tilaajaltani hyvää palautetta ainutlaatuisesta innostuksesta ja paneutumisesta aiheeseeni sekä osallistumisesta Tansanian matkaan ja Nurmeksessa pidettyyn hankkeen nuorille suunnatun päätöstapaamiseen. Huolellisen aineiston käsittelyn ja analysoinnin tulokset ovat hänen mukaansa hankkeelle hyödyllisiä ja niitä on mahdollista hyödyntää jatkossa tulevissa hankkeissa. (Keuru 2018.)

LÄHTEET

- Ahvenainen, Marko & Heikkilä, Katariina & Jokinen, Leena & Miettinen, Sari & Ollila, Johanna & Pietikäinen, Nina & Vuorisalo, Kati 2017. Tulevaisuus – Paljon mahdollista! Tulevaisuusohjauksen työkirja. Turku: Turun yliopisto.
- Arola, Milma 2017. Millaisia valmiuksia tulevaisuuden työelämässä tarvitaan? Teoksessa Milma Arola (toim.) Sitran selvityksiä 123–Eväitä työelämään: Kuusi tapaa lisätä korkeakouluopiskelijoiden työelämävalmiuksia. Helsinki: Sitra, 5-8.
- Cederlöf, Petri 2016. Pallo hukassa? Globaalikasvatus ja nuorisotyö. Nuorisotyö-lehti 5-6/2016, 29-33. Viitattu 1.5.2018.
- Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja osallisuusasioiden pääosasto 2015a. Euroopan sosiaalirahasto Suomessa. Viitattu 7.5.2018.
<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=379&langId=fi>
- Euroopan komission työllisyys-, sosiaali- ja osallisuusasioiden pääosasto 2015b. Mikä on ESR? Viitattu 7.5.2018. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=fi>
- Gretschel, Anu & Myllyniemi, Sami 2017. Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista – Nuorisobarometrin erillisnäyte/aineistonkeruu. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.
- Hyttinen, Hanna 2018. Turvallinen kurkistus yritysmaailmaan - Kesäyrittäjyys on vaihtoehto palkkatyölle. Työmarkkinoiden, rekrytoinnin ja työnhaun erikoisliite huhtikuu 2018. RekryExpo-messujen julkaisu. Jaettu messuilla 18.4.2018.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko 2017. Aika näyttää, hyvän elämän määrittelyt ja sukupolvien katkeilevat ketjut. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Katse tulevaisuudessa: Nuorisobarometri 2016. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 177-191.
- Höylä, Sari 2016. Nuorisotyössä opittu halutaan näkyväksi. Nuorisotyö-lehti 5-6/2016, 18-21.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa.
- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kauppila, Reijo 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot: vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kehitysyhteistyön palvelukeskus 2018. Teemat. Viitattu 7.5.2018.
<https://www.globaalikasvatus.fi/mika-globaalikasvatus/teemat>
- Keuru, Kari 2018. Palautetta opinnäytetyöstä. Email kari.keuru@humak.fi 4.5.2018.
- Lackeus, Martin 2015. Entrepreneurship in education: What, why, when, how. Entrepreneurship 360 backgroundpaper. Bryssel: European Commission.
- Lehtinen, Marjaana 2003. Elinikäinen oppiminen arvioitavana. Tilastollinen aikakauslehti 4/2003, 55-57.
- Myllymäki, Tiina 2004. Pallo haltuun: Kansainvälisyyskasvatus Suomessa. Helsinki: Kehitysyhteistyön palvelukeskus.

- Myllyniemi, Sami 2017a. Nuorten tulevaisuudenkuva on synkentyt. Viitattu 7.5.2018. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankohtaista/uutiset/1564-nuorten-tulevaisuudenkuva-on-synkentyt>
- Myllyniemi, Sami 2017b. Luottamus. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Katse tulevaisuudessa: Nuorisobarometri 2016. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 35-47.
- Nuori Yrittäjyys ry 2018. Nuori Yrittäjyys. Viitattu 7.5.2018. <https://nuoriyrittajyys.fi/nuori-yrittajyys/>
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Yrittäjyyskoulutus ja -kasvatus. Viitattu 7.5.2018. <http://minedu.fi/yrittajyyskoulutus-ja-kasvatus>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Yrittäjyyslinjaukset koulutukseen. Viitattu 7.5.2018. <http://minedu.fi/documents/1410845/4363643/yrittajyyslinjaukset-koulutukseen-okm-2017.pdf/dd81b6e7-888e-45e4-8c08-40d0d5a5277e/yrittajyyslinjaukset-koulutukseen-okm-2017.pdf.pdf>
- Rekola, Sanna 2018. Globaalikasvatus kuuluu nuorisotoimintaan. Viitattu 7.5.2018. <https://www.gloaalikasvatus.fi/blogit-ja-artikkelit/blogit/gloaalikasvatus-kuuluu-nuorisotoimintaan>
- Rinne, Risto & Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno 2004. Johdatus kasvatustieteisiin. Helsinki: WSOY.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9-34
- Siurala, Lasse 2004. "Nonformaali oppiminen"-sanahirviö, joka on syytä tuntea. Teoksessa Maria Vihla (toim.) Elämä ei ole projekti – Puheenvuoro nuorisojärjestöjen pitkäjänteisen koulutus- ja kasvatustyön puolesta. Helsinki: Partio Scout, 7-10.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. Osallisuuden edistäminen. Viitattu 7.5.2018. <http://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>
- Suomen 4H-liitto 2018a. 4H-yritys UKK-Usein kysytyjä kysymyksiä 4H-yrityksestä. Viitattu 7.5.2018. <https://4h.fi/toita/perusta-oma-yritys/4h-yrityksen-tyokalupakki/4h-yritys-ukk/>
- Suomen 4H-liitto 2018b. #YritäOpiTienaa -kampanjan kotisivut. Viitattu 7.5.2018. <https://yritaopitienaa.fi/yhteystiedot/>
- Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra 2016. Uuden työn valmiudet ja reitit työelämään: kyselytutkimuksen tuloksia 2016. Viitattu 7.5.2018. <https://www.slideshare.net/SitraTalousTeema/uuden-tyn-valmiudet-kyselytutkimuksen-tuloksia>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Työllisyys. Viitattu 7.5.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/tyollisyys>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Osallisuus. Viitattu 7.5.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tilastokeskus 2018a. Käsitteet: Non-formaali koulutus. Viitattu 7.5.2018
https://www.stat.fi/meta/kas/non_form_koul.html

Tilastokeskus 2018b. Käsitteet: Formaali koulutus. Viitattu 7.5.2018.
https://www.stat.fi/meta/kas/form_koulutus.html

Tilastokeskus 2018c. Käsitteet: Informaali opiskelu. Viitattu 7.5.2018.
https://www.stat.fi/meta/kas/inform_opisk.html

Tilastokeskus 2018d. Käsitteet: Elinikäinen oppiminen. Viitattu 7.5.2018.
https://www.stat.fi/meta/kas/elinikai_oppim.html

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2016. Työnvälitystilasto 2016. Pohjois-Karjalan työllisyyskatsaus, tammikuu 2016. Joensuu: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2018a. Työnvälitystilasto 2018. Pohjois-Karjalan työllisyyskatsaus, helmikuu 2018. Joensuu: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2018b. Koulutus, ammattitaito ja elinikäinen oppiminen. Viitattu 7.5.2018. <https://www.rakennerahastot.fi/koulutus-ammattitaito-ja-elinikainen-oppiminen-esr->

Valtakunnallinen YES ry 2018. Mitä yrittäjyyskasvatus on? Viitattu 7.5.2018.
<http://www.yesverkosto.fi/yes/mita-yrittajyyskasvatus-on/>

Valtion nuorisoneuvosto 2018. Mitä kysytään nuorilta työelämästä ja yrittäjyydestä? Viitattu 7.5.2018. <https://tietoanuorista.fi/mita-kysytaan-nuorilta-tyoelamasta-yrittajyydesta/>

Yritetään Yhdessä 2015. Hankesuunnitelma. Ei julkaistu.

LIITTEET

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Teema 1: Kokemus ja palaute hankkeen toimenpiteistä

- Apukysymykset
 1. Koetko oppineesi jotain uutta hankkeen aikana? Jos kyllä, niin mitä?
 2. Oletko saanut uusia kokemuksia koska olet ollut mukana hankkeessa? Millaisia?
 3. Mitä olet tehnyt tässä hankkeessa?
 - Mikä on ollut kaikkein kivointa?
 - Mitä hyötyä siitä on ollut sinulle?
 - Mitä olisit halunnut vielä lisää?
 4. Mitä tekisit toisella tavalla, jos tämä hanke alkaisi alusta?

Teema 2: Yrittäjyys ja työelämävalmiudet

- Apukysymykset: **Yrittäjyys**
 1. Onko aiemmissa opinnoissasi käsitelty yrittäjyyttä?
 2. Mitä tiesit yrittäjyydestä ennen kuin tulit mukaan tähän toimintaan?
 - Jos on, mitä sinulle on jäänyt siitä mieleen?
 3. Tunnetko jonkun, joka työskentelisi yrittäjänä?
 4. Kuvaile yrittäjyyttä kolmella sanalla. Perustele.
 5. Mitkä ovat mielestäsi tärkeimmät yrittäjän tärkeimmät ominaisuudet?
 6. Koetko oppineesi jotain uutta yrittäjyydestä hankkeen aikana? Jos kyllä niin mitä?
 - Jos ei niin miksi ei?
- Apukysymykset: **Työelämävalmiudet** (ks. lista)
 7. Millainen on mielestäsi hyvä työntekijä?
 8. Jos olisit työhaastattelussa, mitä kertoisit työnantajalle tästä hankkeesta?
 9. Koetko oppineesi jotain uutta osallistuessasi tähän toimintaan? Jos kyllä niin mitä? Jos ei niin miksi ei?

Teema 3 Kansainvälisyys ja matka

- Apukysymykset
 1. Mikä sai sinut kiinnostumaan tästä matkasta ja lähtemään mukaan?
 2. Mitä odotat/odotit kaikkein eniten ja oliko jotain mikä jännitti etukäteen?
 3. Miten tämä matka on vastannut odotuksiasi tähän asti? Mikä on ollut hyvää ja mitä olisi voinut tehdä paremmin?
 4. Koetko oppineesi jotain uutta tämän matkan ansiosta? Jos kyllä niin mitä? Jos ei niin miksi ei?

Teema 4: Tulevaisuus

- Apukysymykset
 1. Koetko hankkeen vaikuttaneen tulevaisuuteesi, vaikkapa työllistymiseesi?
 - Jos kyllä, niin miten?
 - Jos ei niin mitä olisit kaivannut, jotta näin olisi käynyt?
 2. Millaista työtä haluaisit tehdä tulevaisuudessa?
 3. Oletko oppinut itsestäsi ja haaveistasi jotain uutta hankkeen aikana?
 - Jos kyllä niin mitä? Jos ei niin miksi ei?

Liite 2: Taustatietolomake

Taustatiedot

Ikä _____

Missä olet syntynyt? _____

Missä asut nyt? _____

Missä olet asunut hankkeen aikana? _____

Missä vanhempasi/perheesi asuvat? _____

Koulutuspolku – rengasta oikea vaihtoehto

Peruskoulu	Kyllä	Ei	Keskeytynyt
Lukio	Kyllä	Ei	Keskeytynyt
Ammatillinen koulutus	Kyllä	Ei	Keskeytynyt
Ammattikorkeakoulu	Kyllä	Ei	Keskeytynyt
Yliopisto	Kyllä	Ei	Keskeytynyt

Muu, mikä? _____

Oletko ollut työttömänä jossain vaiheessa elämääsi? Kyllä Ei

Milloin? _____

Mistä sait kuulla tästä toiminnasta? _____

Miten päädyit lähtemään mukaan tähän toimintaan? _____

Oliko sinulla jokin erityinen syy lähteä mukaan?

Millaisia toiveita sinulla oli tämän hankkeen suhteen? _____

Milloin tulit mukaan? _____

Moneenko tapaamiseen olet päässyt? _____

Kuvaile mitä olet tehnyt ollessasi mukana tässä hankkeessa? _____

Liite 3: Lista työelämävalmiuksista

Työn tekeminen vaatii monenlaisia taitoja. Kaikki osaaminen on tärkeää ja tarpeellista, mutta painotukset vaihtelevat riippuen siitä missä olet töissä ja mikä työtehtäväsi on. Kukaan ei osaa kaikkea ja kaikkea voi opetella! Tässä muutama esimerkki siitä, mitä työelämävalmiudet voivat olla. Voit myös lisätä mukaan itse keksimiäsi taitoja ja valmiuksia.

Osaamisen ajan tasalla pitäminen

- Hae tietoa, opettele ja kokeile uutta, kysy jos et ymmärrä

Itsetuntemus

- Kuka olen? Mitä osaan nyt? Mitä haluan työltäni tulevaisuudessa?
- Kyky pyytää apua ja ohjausta silloin kun sitä tarvitsee
- Motivaatiosta huolehtiminen: huonoista päivistä ja vaikeuksista voi selvitä
- Stressinhallinta
- Ajanhallinta ja oman työn suunnittelu

Yhdessä tekeminen

- Yhteistyötaidot
- Vuorovaikutustaidot
- Oman osaamisen tunnistaminen ja siitä kertominen
- Oman osaamisen jakaminen muille
- Ole hyvä työkaveri: muiden huomioiminen
- Vastuullisuus:
 - o Sovituista asioista kiinni pitäminen
 - o Itsestä ja toisista huolehtiminen

Verkostoituminen

- Ystävät, tuttavat, koulu- ja työkaverit, aiemmat työnantajat
- Harrastukset, muut yhteisöt ja ryhmät
- Osa työpaikoista löytyy tätä kautta, kaikkia ei ilmoiteta julkisesti

Yrittäjämäinen asenne

- Ongelmanratkaisukyky: Kyky löytää erilaiset tekniikat eri tehtävien tekemiseen
- Kyky nähdä millaista osaamista tarvitaan, missä olet hyvä ja miten voit oppia uusia tarpeellisia asioita
 - Työpaikan tarpeiden tunnistaminen ja sopivien taitojen kehittäminen
- Rohkeus ja usko tulevaisuuteen
- Ongelmanratkaisu ja päätöksenteko

Työnhakutaidot:

- Oman kokemuksen tunnistaminen ja esille tuominen
 - o millaista osaamista tarvitaan
 - o missä olet hyvä
 - o miten voit oppia uusia tarpeellisia taitoja
- Miten löydän töitä?
 - Internet, kiinnostavien työnantajien tunteminen ja omat verkostot
- Motivaation ylläpitäminen ja kärsivällisyys

Liite 4: Tulevaisuusjanat Tulevaisuushajauksen työkirjas

MERKITSE JANALLE KYNÄLLÄ TAI TARRALLA MITÄ MIELTÄ OLET SEURAAVISTA TULEVAISUUSVÄITTÄMISTÄ:

1. MINULLA ON UNELMIA TULEVAISUUDEN SUHTEEN.

Kyllä _____ | _____ Ei

2. MINULLE ON TÄRKEÄMPÄÄ SAADA TEHDÄ TULEVAISUUDESSA TYÖTÄ, JOSTA NAUTIN, KUIN SAADA HYVÄÄ PALKKAA.

Kyllä _____ | _____ Ei

3. MINULLA ON TOTUUDENMUKAINEN KÄSITYS OMISTA KYVYISTÄNI.

Kyllä _____ | _____ Ei

4. USKON SELVIYTYVÄNI MAHDOLLISISTA VASTOINKÄYMISSÄ HUOLIMATTA.

Kyllä _____ | _____ Ei

5. PERHEENI VAIKUTTAA TULEVAISUUDENVALINTOIHINI.

Kyllä _____ | _____ Ei

6. OLEN VALMIS KOHTAAMAAN HAASTEITA.

Kyllä _____ | _____ Ei

7. USKON, ETTÄ VUODEN KULUTTUA TULEVAISUUDENSUUNNITELMANI OVAT SELKEÄMMÄT.

Kyllä _____ | _____ Ei

8. OLEN VALMIS MUUTTAMAAN TYÖN TAI KOULUTUKSEN PERÄSSÄ MUUALLE SUOMEEN TAI ULKOMAILLE.

Kyllä _____ | _____ Ei

9. VOIN ITSE VAIKUTTAA SIIHEN, MILLAISTA KOULUTUSTA TAI AMMATTIA TAVOITTELEN.

Kyllä _____ | _____ Ei

10. SUUNNITTELEN TULEVAISUUTTANI SEN MUKAAN, MIKÄ ALA TARJOAA HYVÄT TYÖLLISTYMISSÄ MAHDOLLISUUDET.

Kyllä _____ | _____ Ei

11. OLEN AVOIN UUSILLE ASIOILLE.

Kyllä _____ | _____ Ei

12. USKON, ETTÄ TULEVAISUUDESSA VOIN LÖYTÄÄ ITSELLENI AMMATIN TAI TYÖN, JONKA OLEMASSAOLOSTA EN VIELÄ TIEDÄ.

Kyllä _____ | _____ Ei

Liite 5: Tulevaisuusjanojen kokoaminen yhteen

MERKITSE JANALLE KYNÄLLÄ TAI TARRALLA MITÄ MIELTÄ OLET SEURAAVISTA TULEVAISUUSVÄITTÄMISTÄ:

1. MINULLA ON UNELMIA TULEVAISUUDEN SUHTEEN. *Haam!*

2. MINULLA ON TÄRKEÄMPÄÄ SAADA TEHDÄ TULEVAISUUDESSA TYÖTÄ, JOSTA NAUTIN, KUIN SAADA HYVÄÄ PALKKAA.

3. MINULLA ON TOTUUDENMUKAINEN KÄSITYS OMISTA KYVYSTÄNI. *Haam!*

4. USKON SELVIYTYVÄNI MAHDOLLISISTA VASTOINKÄYMISSISTÄ HUOLIMATTA.

5. PERHEENI VAIKUTAA TULEVAISUUDEN VALINTOIHINI.

6. OLEN VALMIS KOHTAAMAAN HAASTEITA.

7. USKON, ETTÄ VUODEN KULUTTUA TULEVAISUUDENSUUNNITELMANI OVAT SELKEÄMMÄT. *Kumpi?*

8. OLEN VALMIS MUUTTAMAAN TYÖN TAI KOULUTUKSEN PERÄSSÄ MUUALLE SUOMEEN TAI ULKOMAILLE.

9. VOIN ITSE VAIKUTAA SIIHEN, MILLAISTA KOULUTUSTA TAI AMMATTIA TAVOITTELEN.

10. SUUNNITTELEN TULEVAISUUTTANI SEN MUKAAN, MIKÄ ALA TARJOAA HYVÄT TYÖLLISTYMISMAHDOLLISUUDET.

11. OLEN AVOIN UUSILLE ASIOILLE.

12. USKON, ETTÄ TULEVAISUUDESSA VOIN LÖYTÄÄ ITSELLENI AMMATIN TAI TYÖN, JONKA OLEMASSAOLOSTA EN VIELÄ TIEDÄ.

Liite 6: Janojen vastaukset sijoitettuna Likert-asteikkoa mukaillen taulukkoon

Väite	Kuvaa minua täysin tai todella hyvin	Kuvaa minua melko hyvin	En osaa sanoa kuvaako minua	Ei kuvaa minua kovinkaan hyvin	Ei kuvaa minua lainkaan tai todella vähän	Vastaajia yhteensä
1. Minulla on unelmia tulevaisuuteni suhteen.	10			1		11
2. Minulle on tärkeämpää saada tehdä tulevaisuudessa työtä, josta nautin, kuin saada hyvää palkkaa.	7	4				11
3. Minulla on totuudenmukainen käsitys omista kyvyistäni.	4	3	4			11
4. Uskon selviytyväni mahdollisista vastoinkäymisistä huolimatta.	7	2	2			11
5. Perheeni vaikuttaa tulevaisuudenvaihtoihini.		3	1	3	4	11
6. Olen valmis kohtaamaan haasteita.	7	2	1		1	11
7. Uskon, että vuoden kuluttua tulevaisuudensuunnitelmani ovat selkeämmät.	6	1	2		1	10
8. Olen valmis muuttamaan työn tai koulutuksen perässä muualle Suomeen tai ulkomaille.	6	4	1			11
9. Voin itse vaikuttaa siihen, millaista koulutusta tai ammattia tavoittelen.	7	3			1	11
10. Suunnittelen tulevaisuuttani sen mukaan, mikä ala tarjoaa hyvät työllistymismahdollisuudet.	4	4			3	11
11. Olen avoin uusille asioille.	10		1			11
12. Uskon, että tulevaisuudessa voin löytää itselleni ammatin tai työn, jonka olemassaolosta en vielä tiedä.	7		3	1		11